

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

TIDSKRIFT FÖR HEMMET,

TILLEGNAD

NORDENS QVINNOR.

1877.

19:e årgången.

3:e häft.

Innehåll:

	Sid.
15. Hedvig Charlotta Nordenflycht af <i>A. Fryxell</i> . (Slut.)	118.
16. Hafvets frid. Poem af <i>Herman Säterberg</i>	141.
17. Sabbatsdagen. Poem af <i>Wilhelmina Nordström</i>	143.
18. Behöfliga utvägar för våra lärarinnor att sjelfva få lära. I.	144.
19. Jacob Falke om Handarbetets vänner	152.
20. Striden mellan Pedagogisk Tidskrift och Aftonbladet om flickors uppfostran	160.
21. Ett besök i bazaren för etnografiska museum.....	163.
22. Från Riksdagen	169.
23. En saga.	173.
24. Runeberg. Poem af <i>Esselde</i>	174.
25. Mönster.....	176.
Minneslista för tidningsläsare (se omslaget.)	

STOCKHOLM,

P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG.

15. Hedvig Charlotta Nordenflycht.

II.

Sorgen och saknaden följde henne äfven till hufvudstaden. Hon tyckte sig alltjemnt vara en högst olycklig människa och återtog under grubblandet häröfver läsningen af hvarjehanda teologiska och filosofiska skrifter. Man vet ock, att hon satte stort värde på Bayle, Helvetius, Leibnitz, Locke, Montesquieu och Pope. Hon ställde Helvetius vid sidan af Sokrates och Galilée; och Voltaire var hennes afgud*). Men hvarken teologer eller filosofer kunde lugna hennes oro, hennes tvifvel. För att erhålla råd och tröst vände hon sig till några då lefvande utmärkta skrifställare och bland andra till dansken Holberg. Denne rådde henne att *söka lösningen af lifvets gåtor icke genom teoretiskt grubbel utan genom praktiskt religiös verksamhet, hvilken vore för lugnets återvinnande det enda möjliga medlet*. Det var ungefär samma råd, hon redan förut erhållit af Tideman och efteråt af sin slägtinge, Klingenberg, hvilken af alla högt aktade man blef från denna tid skaldinnans vän och rådgifvare.

Till att vända hennes sinne från den djupa sorgen och de oroande grubblerierna bidrog snart en annan omständighet, näml. det stora bifall, hennes dikter vunno. Skaldeärans lager började undanskymma enkesorgens cypress, skaldeärans strålar undanjaga tanketviflens moln. Hon öfvergaf för den gången mer och mer all teologi och filosofi för att i stället sysselsätta sig med moral, historia och skaldekonst, i synnerhet med den sednare. Under namn först af »*En herdinna i Norden*» och sedermera af *Fru Nordenflycht* började hon från och med 1744 att tidtals utgifva samlingar af sina skaldestycken, sina så kal-

*) Kongl. Bibl. Gjørwells bref 13 Nov. 1758.

lade »*Qvinliga Tankespel*» och fortfor dermed ända till 1750. Att hon numera antog namn efter sin egen adliga börd och icke bibehöll det efter sin djupt sörjda make, tyckes ock antyda en viss förändring i känslorna.

Till denna nya tanke- och verksamhets-rigtning blef hon dock ingalunda drifven af blott personlig utmärkelselystnad. De ädla frön, Tideman och Fabricius i hennes hjertan nedlaggt, hade der funnit bördig jordmån och började nu skjuta upp och utveckla sin fågring och frukt. I den unga qvinnans själ vaknade tanken på en lefnadsverksamhet, ojemnförligt högre, ädlare och med hennes anlag mer öfverensstämmande än den, som dittills henne föresväfvat; högre än både den förra sorgen öfver en förlorad make och det sednare sträfvet efter lysande skalderykte. Sjelf mer och mer hänförd af historiens lärorika och moralens förädlande studium, beslöt hon att med sin skaldegåfva ingifva sina landsmän kännedom af och kärlek till den förres lärdomar och den sednares sanningar, och att dymedelst arbeta för svenska folkets upplysning och förbättring. Höjden och ädelheten af denna tanke visar höjden och ädelheten af hennes själs stämning, och alstrade den verksamhet som utgör glanspunkten i hennes lif.

Vi fortsätta nu teckningen af de inre och yttre omständigheter, som beredde och genomförde denna hennes utveckling.

År 1753 blef hon intagen i det vittra samfundet *Tankebyggareorden*, om hvilket mera framdeles. Hon var dess största poetiska förmåga och anmodades snart blifva dess ledarinna. Här kom hon i nära beröring med åtskilliga yngre skalder och i synnerhet med Creutz och Gyllenborg, hvilka nyligen lemnat högskolorna och fått anställning i hufvudstaden, och nu med förtjusning slöto sig till den betydligt äldre skaldinnan. Detta sällskap utgaf från 1753 sina arbeten, hvilka under namn af »*Våra försök*» innehöllo medlemmarnas skaldestycken och deribland de flesta och bästa af fru Nordenflycht med namnteckningen U--ie d. v. s. *Uranie*.

Inom det stora antalet medlemmar i nämnde orden bildade sig sedermera ett mindre sällskap, bestående af Creutz, Gyllenborg, A. G. Leijonhufvud, två bröder Torpadius och några andra utmärkta personer, hvilka vanligtvis samlades hos fru Nordenflycht. Hon bodde då för tiden i det nu s. k. bergianska huset vid Karlbergs alléen, i närheten af fordna kyrkoherde-bostället i Adolf Fredriks församling. Från denna trakt, från båda dessa boningar, hafva således utgått två herrliga företeelser inom vår fosterländska litteratur; från den förra den Nordenflycht-gyllenborgska vitterhetsskolan, från den sednare 1819 år psalmbok.

Sällskapet samlades, sade vi, hos fru Nordenflycht. Den dittills för opraktisk tafatthet begabbade skaldinnan utvecklade i denna boning sin qvinnliga personlighet på ett lika behagligt som oförmodadt sätt. Det var liksom hon velat i verkligheten visa sanningen af sitt påstående, att qvinnan,

Om hon har uppbrukad själ,

Lär hon sig snart hushålls-slöjder.

Är hon rätt till vishet böjder,

Vet hon ock att styra väl.

Hennes hem, liksom hennes aftonmåltider utmärkte sig visserligen genom några egenheter; men tillika genom en angenäm och för gästerna behaglig anordning, och hon sjelf uppträdde som en den mest artiga och förekommande värdinna. Sällskapets vanliga sysselsättning bestod i att läsa andras och egna arbeten, och att granska äfven dessa senare, och detta skedde med den sällsynta föreningen af en upprigtighet, som alltid gagnade, och en grannlaghet, som aldrig sårade. Känslan af gemensam vänskap för hvarandra, gemensam kärlek för yrket och gemensamt ansvar för verksamheten, var så stark, att medlemmarna tyckte sig utgöra icke en samling af litterära personer utan tillhopa en enda litterär personlighet, så att granskningen gällde icke den enskilde författaren utan hela förbundet. På detta sätt genomgingo de nu sina i samlingen »*Våra försök*» tillförene tryckta

dikter, ströko ut ibland hela stycken, ibland enskilda ställen samt gjorde många ändringar och tillägg. *Timmarna* säger Gyllenborg *förflöto under skämt och infall och under en sysselsättning, som förädlade icke blott författarnes dikter utan ock deras personer, samt vidgade området för deras känslor och tankar.* Urvalet af deras ungdomsdikter utkom derefter i förskönad gestalt och under namn af *Vitterhets arbeten* samt beledsagade af nya än mer förädlade frukter af deras skaldekonst. Det var här, Sverige fick läsa de nu mognande skriftställarnes ryktbaraste verk; af Creutz *Atis och Camilla* och af Gyllenborg sången öfver *Menniskans nöjen och eländen* och hans *Satir öfver mina vänner* m. fl. *Jag kan aldrig glömma*, skref den sednare, *de glada stunder, vi tillbragte under dessa arbeten. Vi ansågo hvarandras foster liksom våra egna, logo åt våra misstag och voro de första, som dem erkände. Rättelserna meddelades utan högmod och antogos utan förödmjukelse. Ingens stolthet kände sig sårad genom anmärkningarna mot honom sjelf; och ingens afund genom berömmet öfver andra;* sådant var tänkesättet inom den krets, som stiftade den Nordenflycht-gyllenborgska vitterhetsskolan. I nämnde s. k. bergianska hus förvaras ännu flere porträtter af de snillen, som besökte denna boning, och som derifrån spridde öfver fäderneslandet kärlek till sanning, till ljus och till hjertats ädlaste dygder.

Detta snillrika och lysande sällskap blef snart ryktbart, och att i detsamma få inträde eftersträfvades af flere för lärdom och bildning utmärkta personer. Fru Nordenflychts boning, blef i smått en bild af de likartade, ryktbara sällskaper, som i Paris slöto sig kring några dåtidens för snulle och behag mest utmärkta fruntimmer.

Man undrar, hvarifrån hon tog medel till utöfvande af en sådan gästfrihet. Genom skeppsbrott, eldsvåda, stöld och bedrägerier hade hon förlorat sin egen obetydliga förmögenhet och blifvit bragt i verklig nöd, och tvungen att begära understöd, och det stundom på ett nästan förödmjukande sätt. Hon vände

sig till konung Fredrik med en rimmad bönskrift, i hvilken bland annat lästes:

Mig ödet hotar nu med ängslig undergång;

Min stämma tynar af, min harpa måste tiga.

Fast vetenskapens ljus och smak i Sverige stiga;

Min skaldgudinna dock försmäktar vid sin sång.

Men lätt hon vederfås, en enda nådeblick,

Ett ord, o store kung! till dina trogna männer,

Som lyda dina bud och äro vishetsvänner,

Kan bringa åter snart mitt skaldespel i skick.

Äfven till ständerna vände hon sig med anhållan om hjälp och med försäkran, att hon eljest måste nedlägga sin penna. Så älskade voro dock både hon och hennes sånger, att alla och som det tyckes, med icke ringa gåfvor skyndade till hennes understöd; så konungarna Fredrik och Adolf Fredrik, så drottning Lovisa Ulrika och kronprinsen Gustaf, så äfven ständerna, hvilka anslogo åt henne ett årsunderhåll af 600 d. s. m. Hon skickade ock till storfursten Paul i Ryssland en sång, i hvilken hon prisade hans företrädare och uppmanade honom att likna dem i kraft och furstliga dygder, och hon erhöll för detta qvåde en gåfva af 6,000 d. k. m. Genom sådana understöd och något författarearvode fick hon medel att underhålla sitt anspråkslösa men behagliga hem.

Fru Nordenflycht som skaldinna utmärkte sig icke genom rik uppfinningsförmåga eller skapande inbillningskraft, och har ej heller efterlemnad några verk af större episkt eller dramatiskt värde. Känsla och reflexion voro de starka sidorna i hennes anlag, lyrik och didaktik i hennes poesi. Den häftiga och glödande känslan hafva vi ofta omtalat, och läsaren återfinner den i hennes många lyriska dikter. *Turturdufvans sånger* äro vanligtvis ena gången erotiska, andra gången elegiska; »eld och tårar», sade

man, »voro beståndsdelarna i hennes både person och lyriska skaldekonst».

Den andra, den sednare framträdande sidan deraf, nämligen reflexionen, utvecklade sig allt mer genom hennes smak för och sysselsättning med teologiska, filosofiska och moraliska ämnen, och framkallade många didaktiska och satiriska skaldestycken. En bismak från den filosofiska källan rörde sig ock i hennes satirer, hvilka mer sysselsatte sig med de allmänna åsigter, som lågo till grund för tidsandan; hvaremot hennes vän, den mindre filosofiske Gyllenborg, mer riktade sina satirer mot enskildheter i sederna och lefnadssättet.

Året 1753 och bekantskapen med Creutz och Gyllenborg anses hafva utgjort en vändpunkt i fru Nordenflychts skaldskap. Berörde herrar ingåfvo henne ökadt tycke för franska vitterheten och för dess regelbundna form, fina smak och rundade fulländning. Man finner ock, att hon från denna tid mer och mer öfvergaf det dittills vanliga men enformiga och ofta onaturliga bruket att kläda sina skaldestycken i herdedrägt och att söka oskuld och dygd blott i herdelifvet. Man har och velat finna den konstnärliga formen i de sednare dikterna något felfriare och bättre, andan och innehållet deremot något kallare än förut. Långt viktigare var dock en annan och något äldre förändring. Enligt föregående föga berömliga bruk af en Lucidor, Runius och Dalin, m. fl. hade också fru Nordenflycht skrivvit en mängd tillfällighetsvers, vid namns-, födelse-, bröllops- och begrafningsdagar och äfven till kungliga och furstliga personer dikter, stundom vanställda af motbjudande smicker. Hon hade t. o. m. en gång, vi hoppas till följe af okunnighet, kallat rysska kejsarinnan Elisabet »alla kröntas ära», och omtalat, huru denna furstinna gjorde *qvinnans hjeltedygd för all verlden kunnig*. Fru Nordenflychts i grunden rena och ädla hjerta vände sig dock snart med ovilja från en dylik snillets förnedring. Om det förakt, den ådragit sångens gudomliga gåfva, skref hon följande rader:

*Men rot till det förtryck, som skaldekonsten hotar,
 Är mest det felsteg, som poeten själf begår.
 Med nedrigt ändamål han så sin ära motar,
 Att själfva konsten till sin höghet lida får.
 När skalden obetänkt sig låga ämnen väljer
 Och ärans lagerblad som kram för vinsten säljer.*

Efter detta utbrott af harm öfver missbruket, vände hon sina tankar till det ädlare bruket och framställde med glödande ord skaldens heliga pligt att sjunga till dygdens, hjeltens och storverkens ära; och att för kommande slægter framhålla den i en sanning, en glans, som trotsar både glömskans och förtalets magt.

Sången härom skrefs sednast 1747 och visar, att det var af egen ingifvelse och före bekantskapen med Creutz och Gyllenborg, som hon, en 29 årig qvinna, framlade dessa nya och högre åsigter och det var också i enlighet med dem, som hon i tankebyggareorden antog eller mottog namnet Urania. Från nämnde tid försvunno ock ur hennes dikter mer och mer de vanliga tillfällighetsrimmen och än mer det motbjudande smickret. Hos henne och visserligen ock genom henne utbildades den högre anda, som utmärkte de flesta af då tidens yngre skalder. Med ord och efterdöme och med växande klarhet och kraft uttalade denna skriftställarekrets sin varma öfvertygelse om skaldens herrliga kallelse och heliga pligt att till dygdens, sanningens och mensklighetens tjenst uppföra sina krafter och helga sitt snille. *Öppna*, skref hon i sådan sinnesstämning:

*Öppna din andliga syn, du andliga himmelska låga!
 Sträck till himlarna ut din åtrås hela förmåga!
 Välj ej skapade ting, så att skaparen själf förglömmes!
 Dessa förgås, det eviga allt ej nånsin uttömmes.*

Det kan ock med sanning sägas, att hennes vitterhetsskola har genom allvar och renhet utmärkt sig framför såväl den föregående som efterföljande tiden.

Fru Nordenflychts verldsåsigt var i mycket en återspeglings

af den, som mensklig forskning och tanke hade då för tiden hos en del af den kunnigare allmänheten utbildat. Hon leddes, som nämnt är, hvarken af kyrkligt religiösa eller af spekulativt filosofiska läror, utan förnämligast af den moraliska lefnadsvishet, som den s. k. sens-commun-filosofien hos många sina anhängare utbildat. Betraktom hennes förhållande till en hvar bland dessa tre riktningar!

Först till *statskyrkans dogmatiska läror!* Man finner hos henne nästan intet spår af tillgifvenhet för, eller tro på dessas innehåll. Hon har väl som författare dem aldrig angripit, men ej heller någonsin försvarat, knappt vidrört. Ej heller kunde någon bland dåtidens religiösa afvikningar från statskyrkan, hvarken pietismen, herrnhutismen eller swedenborgianismen tillvinna sig hennes bifall. Hon hade helt och hållet förlorat allt förtroende till, all tro på den uppenbarade religionen, i hvilken form den ock framträdde. För ett så varmt hjerta, en så liflig känsla var denna vändning mycket besynnerlig. Den föranleddes troligen af flere omständigheter; t. ex. af hennes tidigt framstående tvifvelsjuka och tidiga fritänkeri-läsning; — af det för känsla och förnuft stötande sätt, hvarpå kristendomens försoningslära, underverk och dogmer då för tiden ofta framställdes, i synnerhet af herrnhutismen och Rutström*) — af de skarpa anmärkningar, det quicka gäckeri öfver dylika ämnen, hon fick läsa hos samtidens utmärktare snillen en Bayle och Voltaire m. fl.: — af det bifall, hvarmed dessa gäckerier hos flertalet af dåtidens kunnigare allmänhet mottogos; — af de flere vackra och ädla sidor, som den i stället erbjudna naturreligionen framlade; — och sist af förtroende till de högt aktade män, en Klingenberg och Tideman, som henne besagde läror förestafvat. Troligtvis har det varit dessa

*) Det är ej anvisadt, än mindre bevisadt, men ganska sannolikt, att det sätt, hvarpå Rutström framställde försonings-läsarn m. m. har mycket bidragit till framkallande af de deremot stridande åsigtter, som fru Nordenflycht och Swedenborg, hvar på sitt sätt ådagalade.

omständigheter, som aflägsnade henne från dåtidens uppfattning af kristendomen. Ledd af djup vördnad för många dennas sanningar, tillät hos sig dock aldrig några mot densamma rigtade speord eller anfall.

Af den andra omtalade verldsåsigten, af den s. k. *spekulativa filosofien*, kände hon sig ej heller tillfredsställd. Dess undersökningar och läror om menskliga kunskapsförmågan, om tingens verklighet eller skenbarhet och om flere dylika ämnen har hon, liksom troligen många dåtidens skrifställare, ansett vara dels för mycket invecklade och svårfattliga, dels för litet sammanhängande med de i hennes ögon för människan viktigaste livsfrågorna. Och i afseende på dessa sednare t. ex. om förhållandet mellan Gud och människan, mellan tid och evighet, mellan frihet och nödvändighet; — med den spekulativa filosofiens försök att lösa dessa livvets gåtor, och att i öfrigt leda livvets verksamhet kände hon sig ej heller tillfredsställd. Hon tyckes hafva delat den misstro, den ovilja, som många den tidens tänkare hyste mot all metafysik, mot all sådan spekulaton, som ville filosofiskt förklara, hvad de trodde intet människoförnuft kunna förklara.

Häri genom leddes hon till ofvannämnde *tredje verldsåsigten*, den som af henne för det mesta hyllades; och icke blott af henne utan ock af flere den tidens utmärkta personer. Den har utöfvat stort inflytande icke blott på henne, utan ock på hela tidehvarvet, också inom vårt land, och förtjenar således att åtminstone i sina grunddrag kännas.

Det var en ur Lockes filosofi utbildad åsigt, hvars här ifrågasvarande hufvudpunkter och läror voro, att människan hvarken genom sitt naturliga förnuft eller sin så kallade spekulativa filosofi mäktade lösa livvets öfvernaturliga gåtor; — att hon derföre icke borde sträfva efter en sådan utom området för hennes fattning belägen kunskap; — att hon i stället borde sträfva, teoretiskt efter kunskap om för henne begripliga föremål, och praktiskt efter fullgörandet af henne åliggande pligter; — och att hon

borde just deruti sätta sin ära, sin sällhet. Man trodde å ena sidan på Gud och odödlighet; men å den andra på omöjligheten att deras tillvaro bevisa, deras beskaffenhet utransaka. Man trodde på saken; men icke på någon bland de många bevisen eller beskrifningarna. Bibeln talar om sådana personer, *som icke se, och dock tro*. Beskrifningen kan i någon mån gälla äfven dessa slags fritänkare, hvilka trodde, ehuru de icke sågo, icke ens trodde, att de eller någon annan dödlig kunde se*). De trodde, sade vi, på Gud och odödlighet, m. m. Men denna tro var, om vi så få uttrycka oss, hvarken den religiösa uppenbarelsens eller den spekulativa filosofiens öfvertygelse, utan en tro, som hvilade på människans medfödda religiösa känsla. Deras Gud var icke en sådan personlighet, om hvars tillvaro, magt, rättvisa och kärlek de blifvit genom uppenbarelse faktiskt förvissade, och på hvilken de sålunda kunde bygga sin tro och sitt hopp. Den var i stället en skapelse af deras egen känsla, tanke och inbillningskraft; en Gud, om hvars tillvaro och egenskaper de icke hade någon annan säkerhet än en subjektiv öfvertygelse derom, att en sådan rättvis och allsmächtig Gud borde och måste finnas. Men deras föreställning om honom vexlade naturligtvis efter hvar enskild människas personliga uppfattning och var således ganska sväfvande och obestämd; likaså begreppen om hans belönande och straffande rättvisa och magt, m. m. Många dåtidens skrifstäl-lare gifvo sig likväl med dessa sväfvande åsigtter tillfreds; kanske mest derföre, att de voro öfvertygade både om omöjligheten att komma till större visshet, och om möjligheten att äfven med en sådan verldsåsigtt kunna utöfva en kärleksfull och välsignerik verksamhet.

Sådan, dock med sina personliga vexlingar, var åsigtten hos fru Nordenflycht och hennes vänner.

*) Under Gustaf den tredjes tid tog fritänkeriet ett stort steg framåt på sin bana. Man började då att förkasta icke blott beskrifningarna och bevisen, utan ock saken.

Hon befarade väl stundom, att Lockes filosofi skulle tillintetgöra tron på Gud, på själens odödlighet och på belöning och straff; dessa dyrbara föremål för hennes kärlek, hennes hopp. För det mesta ansåg hon sig dock kunna förena dem med nämnde filosofi; — hon ungefär på samma sätt, som många den tidens tänkare gjort; och det var denna anda, som hufvudsakligen ledde hennes skriftställer. Hon uttalade den ock i många sina skaldestycken: t. ex. i nedanstående rader.

*Gud sjelf i ett ljus har sin boning beredt,
Dit ingen kan komma och ingen har sett.
Här har han gett skuggan och spår af hans ljus
Uppgår i de sällare himlarnes hus.*

*Vi äro beredda till sanning och fröjd,
Hvar en till att nå sin lycksalighets höjd.
Bland mörker, villfarelser, svaghet och fel,
Som blifvit de tänkande jordmaskars del,
Uppgår dock en stråle, ett ljus är här satt,
Att lysa oss ut från vår eländes natt;*

*Den rena, osmittade verkliga dygd,
På eviga grunder och sanningar byggd,
Är den, som vår endaste sällhet utgör.
Oss fram till den sanna lycksalighet för.*

Med denna verldsåsig har hon ock för det mesta känt sig tillfredställd. Dock icke alltid. Hennes själ, som ej sällan våldsam hänfördes af ögonblickets ingifvelser och intryck, mägtade ej orubbligt fasthålla denna ehuru sjelfvalda åsig; ej heller med densamma och med dess slutföljder åtnöjas. Hon hade, som vi sett, bortkastat religionens tros-stege och i stället tillgripit den tankestege, hennes egen eller tidens sens-commun-

filosofi erböd. Men hunnen till dennas öfversta steg, såg hon der framför sig icke en efterlängtdad himmelsk och färgrik förklaring öfver både tid och evighet; utan i dess ställe den enkla och klara, men för mångens öga kalla, kala, t. o. m. ödsliga utsigt, som forntidens stoicism och dåtidens naturalism erbjödo. Hennes vänner hade, som nämnt är, låtit sig dermed nöjas och deraf till ädel verksamhet ledas. Likaså gjorde väl som oftast fru Nordenflycht sjelf, i synnerhet så länge någon bland dessa vänner stod stödjande och styrkande vid hennes sida. Hon var dock alltför mycket både qvinna och skaldiinna för att alltid kunna af denna naturreligion eller stoicism känna sig tillfredsställd. Lemnad åt sig sjelf och vid svårare pröfningar, började hon stundom betvifla dess läror, stundom att alldeles förkasta dem; — dem liksom alla andra, både filosofiska och religiösa. Dylika tidtals förekommande brytningar voro förfärliga. Tviflande om allt och troende på intet, kände hon sig högst olycklig. Med ångestrop, pressade ur djupet af ett förtvifladt hjerta, utbrast hon: *lycklig den, som kan förtrösta på fars och farfars gamla bibeltro! Lycklig ock den, som kan förtrösta på naturens ljus och eget förnuft, och därför lugn och trygg följer dessas föreskrifter! Lycklig till och med den, som tror hvarken på Gud eller odödlighet, utan glad och obesvärad tillfredsställer alla sina önsknningar! Men olycklig den, som icke har någon fast grund för sina tankar; den, som trångtar efter ljus, men icke finner något; den, som vill glädja sig åt tron på Gud och dygd, men fruktar, att båda äro bedrägliga irrbloss.*

Ur detta tviflets mörker, dessa förtviflans stormar blef hon dock som oftast räddad genom den i hennes hjerta, oaktadt alla motsägelser, dock alltid lefvande tron på Gud och odödlighet; dessa *odalsanningar* som Rydelius, dessa *medfödda ideer*, som Cartesius och Leibnitz kallade dem. Också hos fru Nordenflycht voro de medfödda och till ett lif, som kraftfullt kämpade för sin tillvaro. Ur tviflets natt framglänste de snart ånyo som

räddande stjernor, och hon öfverlemnade sig då återigen och förtröstansfullt åt deras ledning. Detta gjorde hon likväl icke på grund af några teologiska dogmer eller filosofiska tankeslut, utan enligt sitt skaplygne till följe af den känsla, för hvilken nämnde läror äro naturnödvändigheter, äro menniskoandens postulater; och dessutom också hon till följe af det hopp, som mäftar tro utan att se, och af den själsstämning, som, ju samvetsgrannare den lyder dygdens läror, desto klarare förnimmer deras sanning och gudomliga ursprung. Med sådana återvaknande känslor i hjertat, återvände hon sjelf med förnyad styrka till sina vanliga åsigter och utbrast:

*Jag vill då härvid stödja mig,
Ehur mitt lefnadslopp må ila.
På motgångs eller lyckans stig
Vid Gud och dygden skall jag hvila.
Odödligheten för mig står;
Stor sak, hur tiden än försvinner;
Om den i sorg ell' fröjd förrinner,
Först jag det sanna målet når.*

Liksom många den och andra tiders tänkare, tog hon från religionen och från filosofien sin tillflykt till moralen, såsom innebärande det enda allmängilltiga, man kunde veta, om människors förhållande till Gud. *Moraliska tankar*, skref hon, *äro dock en skymt af det eviga ljuset*. Moralens blef fördenskull stödjepunkten för hennes åsigter och hennes handlingar, och att framhålla dess sanning och skönhet bästa sättet att främja människoslägtets förädling och lycka. Åt dessa ämnen egnade hon ock mer och mer sitt skriftställer, och utvecklade dervid sitt rika förråd af teoretiska kunskaper, praktisk erfarenhet, skarp blick, stor fyndighet, och framför allt en ren och fin rättskänsla. Det finnes inom menskligt bröst, inom menskligt samhällslif, få ljusa eller mörka sidor, få dygder eller laster, som icke hennes spanande blick upptäckte och hennes brinnande

nitälskan framdrog, hvar efter sin art, till beröm eller bestraffning*). Samlingen af sådana dikter skulle blifva ganska stor och tillika ganska hedrande för henne, både som menniska och författarinna. De utöfvade ock stor och helsosam inverkan på allmänna tänkesättet; ty skrifna med för den tiden ovanlig grad af snille och värma, och vanligtvis lämpade till allmänt kända melodier, blefvo de mycket älskade och sjungna, och ingjöto i månget bröst skaldinnans kärlek till dygd och sanning. Rummet tillåter ej att införa vidlyftigare utdrag, dock må till prof några bland de kortare epigrammerna meddelas.

1.

*Ett qvickt och bittert skämt i sällskap mest behagas;
Men vakta dig för tungans fina mord!
Sälj vänskap, dygd och fräjd ej för ett artigt ord,
Och låt ditt hjerta ej utaf ditt vett bedragas!*

2.

*Låt andras oförrätt ditt sinnes ro ej bry!
Det är ett svaghetsprof på menskors ondska klaga.
Hearthän i verlden vill du fly,
Om du ej dårskap kan fördraga?*

3.

*Döm lindrigt andras fel! Sker dig ej samma rätt,
Var lika mild och öm i ord och lefnadssätt!*

4.

*Att sina tankar kunna dölja
Det kallas klokhed i vår bygd.
Att ej behöfva hjertat hölja
Det är en ändå större dygd.*

*) Med tidens politik och partier har hon dock nästan aldrig sysselsatt sig.

5.

Af allt, hvad jordiskt är, hör ingenting oss till!

Hvad kan då kallas mitt? blott hvad jag gör och vill!

Såsom vi se, finner man stundom i hennes skrifter åtskilliga tankar, som sedermera blifvit genom fru Lenngrens snille och behag utvecklade till än större skönhet och sanning. Fru Nordenflycht, fru Lenngren och Fredrika Bremer! huru många sanna, rena och ädla tankar hafva icke dessa tre qvinliga snillen ingjutit hos svenska folket.

Ej få bland fru Nordenflychts dikter härleda sig från och syfta på hennes egna och personliga åsikter och öden; t. ex. då hon ena gången lofsjunger, andra gången fördömmar kärleken; båda delarna med glödande värma och på fullaste allvar, och allt efter den ritning, de brusande känslorna för tillfället togo. Knappt har dock någonting så ofta och häftigt inverkat på hennes författareskap, som harmen öfver det sätt, hvarpå man ville hindra qvinnan från vittet och vetenskaplig utbildning; och öfver det sätt, hvarpå mången tadelade hennes egen sysselsättning med dylika ämnen. I visst fall var hon den, som först framträdde med de läror, hvilka sedermera blifvit utvecklade till den s. k. qvinno-emancipationen; och hon vann för dem redan på sin tid många anhängare, och i synnerhet Gyllenborg. Bitterheten och orättvisan af det klander, som mot henne och mot hennes sysselsättningar stundom rigtades, har han beskrifvit, genom att låta en hennes motståndare utbrista i följande ord:

Hvem bryr sig om en fru, som mäter sol och jord,

Och icke mäter fram till sitt och folkets bord?

Jag kan förarga mig på våra unga snärtor,

Som fladdra på visit, bal, bollhus och konserter.

De läsa bok på bok och kunna dock till slut

Ej koka sig en bit, ej väfva sig en klut.

Hur tiden skiftar sig! Jag kan min farmor minnas,

*Ej någon verldslig bok hos henne skulle finnas.
Sitt hushåll skötte hon, och veckan, förr'n hon dog,
Hon sina psalmer sjöng och sina pigor slog.
Välsignad blef hon ock för sådant ärbart sinne;
Tre stora valnötsskåp med allt för kostbart linne
Hon lemnat efter sig. o. s. v.*

Efter denna teckning af förra tiders tänkesätt prisade Gyllenborg fru Nordenflycht, som vågade förena mannahufvud med qvinnohjerta, och han uppmanade henne att förakta det vanliga pratet mot kunskapsrika fruntimmer. Hon följde hans råd gerna och uppträdde äfven sjelf till strid, mot hvad hon ansåg vara en orättvisa mot sitt kön och mot sin person. Hon var stolt öfver sitt vetande och tyckte, att också Sverige borde vara stolt öfver att hafva någon, som liknade utländningarnas qvinnliga ryktbarheter, en Dacier, en Scuderi m. fl. och hon dolde ingalunda denna sin stolthet. Hon tvekade ej heller att mot hvem som häldst gripa till vapen, när det gällde att försvara sitt kön, sig sjelf och sina åsigter. Hon anföll sjelfva Rousseau, hvilken, som hon tyckte, icke gjorde hennes kön nog rättvisa: hvaremot hon berömde den svenske hädeforskaren Stjernman, som samlade uppgifter om Sverges lärda fruntimmer; och likaså den svenska skalden Kolmodin, som besjungit bibelns ryktbaraste qvinnor. Sina egna skifter tillegnade hon än åt Lovisa Ulrika, än åt några riksrådinnor, än åt alla hoffröknarna, och uppmanade dessa sednare att försvara könets rättigheter och derigenom ock sina egna personer, sina egna kunskaper, sin egen bildning. Många fruntimmer tadlade dock, som nämndt är, hennes sysselsättning med penna och bok såsom hinderlig för uppfyllandet af qvinnans egentliga pligter. Men dessa motståndarinnor utmanade hon formligen och offentligen till täflingsförsök, hvilkendera kunde bäst sköta sitt hushåll, de, som föraktade, eller hon som älskade kunskaper och vitter sysselsättning.

Mot de män, som ville qvarhålla qvinnan i okunnighetens

mörker och sysselsatt blott med vagga, spinnrock och kök, mot dessa var hon än mer förgrymmad. Hon kallade dem herrar *Matvett* och påstod, att deras åsigter voro alster af nedrig afund i svaga mannahjerner; och lyckönskade dem att få till hustrur blott *dumma fjollor*.

Troligtvis var det ock erfarenheten om det mot henne rigtade tadlet, som dref den för opraktiskhet ryktbara skaldinnan att till dess vederläggande utveckla den förmåga och det behag, som utmärkte hennes förut omtalade aftonkretsar.

Oaktadt allt, hvad hon härom skref och beslöt, gjorde sig dock de ursprungliga, de starkaste anlagen emellanåt gällande. Från världens och sällskapslivets buller, och än mer från hushällets bestyr flydde hon med glädje till sina älskade böcker och helsade dem med följande ord:

Du vishetssamling, du förnuftets bästa föda,

Du ledsna stunders bot, du ädla sinnesro!

Hur trygg kan jag bland er I stumma vänner bo,

Som synas utan smink, och vinnas utan möda.

Med lika stor glädje helsade hon äfven naturen och ensligheten och sjöng:

Kom aftonstjerna snart att båda

De bästa stunder af mitt lif!

När stillhet öfver allt får råda,

Uppvakna mina tidsfördrif.

Ännu en anmärkning! Fru Nordenflycht var stolt öfver sitt författareskap. Hon hade dertill utom det poetiska också ett annat skäl. Det var hon, som efter Dalins på slutet ofta jollrande poesi, återgaf en högre och ädlare anda åt svenska skaldekonsten och derigenom ock åt svenska folket. Med den konstnärliga lagern på hennes hjessa bör derföre ock sammanflätas den ek-löfskrans, som tillkommer hvarje fäderneslandets välgörare och isynnerhet den, som upplyst, renat och förädlat sitt folk och dess tänkesätt.

Fru Nordenflycht var äfven utomlands känd och värderad. Inom Sverige voro hennes dikter mycket älskade och sjungna, men af efterverlden och t. o. m. af samtiden mindre än Dalins, ehuru dennes i afseende på anda och renhet voro bestämdt underlägsna. Orsaken till det företräde, han dock vann, låg väl deruti, att fru Nordenflycht, med all sin lärdom och all sin kärlek för konsten, likväl aldrig mäktade tillkämpa sig någon större magt öfver språk och versbyggnad. Nästan alla hennes dikter, äfven de från sednare tider, ledo, såsom vi sett, af ställvis förekommande oegentliga ord samt tunga och trugade ordställningar. Dalin deremot vann och bibehöll allmänhetens tycke genom både tankens och versens lediga gång, genom uttryckets klarhet och behag samt genom det glada, skämtsamma ofta qvicka innehållet, hvilka sistnämnda egenskaper alltid behaga den stora allmänheten långt mer än allvarliga och sedelärande skrifter.

År 1753 stiftades samtidigt men oberoende af hvarandra de två litterära samfunden Vitterhets-akademien och Tankebyggareorden. Om bådas anda och verksamhet mera framdeles. Förnämsta skriftställarne voro i det förra Dalin, i det sednare fru Nordenflycht. Om dessas inbördes förhållanden här några ord.

Dalins snille låg företrädesvis i hufvudet, fru Nordenflychts i hjertat, Dalins i formen, fru Nordenflychts i andan; Dalin beskrattade, fru Nordenflycht bestraffade dårskaperna och brotten. Dessa olikheter hafva troligen varit hufvudorsaken till den märkbara köld, som dem emellan rådde. Fru Nordenflycht kallade väl Dalin *Den svenske Orfeus* och hans sång om Svenska Friheten för ett *mästerstycke, som med sin skönhet vann båd' väns och oväns tycke*. Men hon anmärkte tillika, att man i dess toner velat finna några fel. Hon berömde hans svenska Argus, men tillade den önskan, »att skriftens sanningar måtte återspeglas i skriftställarens vandel, och att denne måtte sjelf iakttaga, hvad han föreskref andra.» Den anspelning, som ligger i dessa ord, torde väl till någon del vara framkallad af den köld, hvarmed å sin sida Dalin behandlade

hennes arbeten. Derjemnte kan ock vågas den gissning, att fru Nordenflychts starka rättsbegrepp och finkänsliga sinne instämde i de anmärkningar, som enligt mångas uppfattning kunde göras mot Dalin med afseende, t. ex. på de vanarter, som fått hos hans lärjunge prins Gustaf inrota sig; — på den tjenstaktighet, med hvilken Dalin understödde hofvets magtutvidgningsplaner; — och på de belöningar, de befordringar, han mottog*). Att hon med ovilja betraktade hans smicker för fröken Taube, och den bittra skriftvexlingen derom, hafva vi redan berättat**). Dalin å sin sida har väl mundtligen klandrat fru Nordenflychts tunga språk och trugade ordvändningar m. m., men oss veterligen aldrig

*) I en skrifven visbok från medlet af 1700-talet läsas följande med H. C. N. undertecknade verser.

*Att ju Argus med förakt
Lett åt stolthet, guld och prakt,
Ingen fara.
Men att han ej sjelf dem skyr,
Utan pojkar gerna styr,
Kan väl vara.*

*Att han filosofisk är,
När hans lycka synes tvär,
Ingen fara.
Men att han ej vrängt försmår.
När han tjenst och tittel får,
Kan väl vara.*

Om uppgiften är riktig, skulle verserna vara föranledda af ofvannämnda förhållanden.

**) Fryxells berättelser 38. 11—23. Det första poetiska täflingsämne, akademien utsatte, var en sång om Karl Gustafs tåg öfver Bält. Priset tilldömdes en dansk man Etatsrådet Luxdorph, som öfver ämnet skrifvit en latinsk dikt. Fru Nordenflycht hade väl ock inskickat en täflingskrift; men lyckades icke vinna priset. Några hafva antydt som orsak dertill Dalins afund eller ovilja. Troligare är dock, att man velat främja grannsämjan genom att belöna den egna och oväntade händelsen, att en dansk man besjungit ett sådant ämne. Fru Nordenflychts täflingskrift var ej heller af något serdeles värde. Den någon gång framkastade misstanken, att Dalin undångömt hennes arbete för att sålunda undansnilla henne sjelf en eljest troligtvis vunnen belöning, denna anklagelse är i högsta grad osannolik.

offentligen yttrat ett ord*) hvarken af beröm eller tadel, ej heller haft med henne och hennes skaldekrets (Gyllenberg undantagen) någon beröring, hvarken vänskaplig eller fiendtlig. Man har som tadel mot honom anmärkt, att fru Nordenflycht icke blef kallad till ledamot i Vitterhetsakademien. Orsaken torde dock hafva varit dels könet, dels det oroliga och öfverspända lynnet, dels att akademiens verksamhet blef snart afbruten. Märkas bör ock, att det var hufvudsakligen Lovisa Ulrika, som bestämde valet af de personer, som borde inkallas. Af Avazu- och Valassisorden, i hvilken Dalin hade stort inflytande, blef skaldinnan till medlem inbjuden.

Vi hafva redan nämnt fru Nordenflychts slägtinge och vän, akademie-sekreteraren Klingenberg. Han var af alla högt värderad för stora kunskaper, klart förstånd och ädla tänkesätt. Från fru Nordenflychts ungdom hade han haft hennes förtroende och blef efter Fabricii död hennes trogne ledare, hennes förtrogne vän, och föremål för en känsla, som i kvinnans hjerta måhända gränsade till kärlek, och blef af en och annan så tolkad. Genom sin utmärkta personlighet mägtade han att i någon mån tygla och leda hennes häftiga själsrörelser och har troligen på detta sätt bidragit till den lugnare hållning, som utmärkte hennes medelålder. Hon kallade honom vanligtvis sin Criton; troligtvis efter den bekante deltagaren i det sällskap, som samlades kring Sokrates. Stundom förklarade hon i sin förtjusning, att han var en jemnlige med Sokrates, med Locke och med Montesquieu. Hans tänkesätt tyckas hafva varit i det närmast de samma som Tidemans. Fru Nordenflycht har tecknat dem på följande sätt:

Att tänka klokt och göra väl

Är ett; vi böra ej de tvänne tingen skilja.

*) Man har dock gissat på Dalin som författare till en mot fru Nordenflycht rigtad tidningsartikel.

Ju mera upplyst vett, ju mera dygdig vilja.

Och således är en människas rätta pligt,

Som är och blir af högsta vigt,

Att odla upp sin själs förmåga,

Och sanning i naturen efterfråga.

Hon sjelf hyste visserligen härutinnan stundom några tvifvelsmål; men utbrast hon, *det är i alla fall säkert, att seglingen öfver hafvet går bättre och säkrare för den, som har kompass, än för den, som saknar all ledning.* Detta öfverensstämde med hennes egen längtan efter och tro på ljuset, och på dess förädlande inverkan. Hon hade tagit till sinnebild vintergatan, och dervid till tänkespråk: *Ex lumine candor**).

Denne Klingenberg afled 1757, och hans bortgång blef beklagad af flere Sverges utmärktaste personer och vetenskapsidkare**), allrämest af fru Nordenflycht. Hon förklarade, att verlden hade efter hans bortgång blifvit för henne en öcken. *Klingenbergs död, sade hon, har tillintetgjort mitt lugn och rubbat sammanhanget af min varelse.*

Denna poetiska utgjutelse blef ock en profetisk förutsägelse, Fru Nordenflychts skrifter tala högt om qvinnans sinnesstyrka och sjelftillräcklighet; hennes lefnad dock än högre om motsatsen, eller åtminstone om hennes personliga behof af ett starkt manligt stöd. Ett sådant hade hon haft efter hvarandra i Tideman, i Fabricius, i Klingenberg. Sedan den sistnämnde affidit, och hon således blifvit öfverlemnad åt egen ledning, föll hon liksom ofta förut i hvarjehanda sväfvande tankar, dystra grubblerier, pin-

*) *Af ljuset renhet.*

**) Den sällsynta samlingen af dessa sorgeqväden kallas *Skuggor af en förlofad vän*, och innehåller dikter af fru Nordenflycht, Beronius, Creutz, Gyllenberg, Axel Gabriel Leijonhufvud, Älf och af fyra andra mindre ryktbara vitterhetsälskare. — Gjørwell har anført det rykte, att Klingenberg varit *en ami intime* förlofvad med fru Nordenflycht, att han dött hos henne, att hon af sorg deröfver blifvit nästan sinnesrubbad och velat strypa sig sjelf. Af flere skäl synes oss åtskilliga delar af detta rykte högst osannolika, några alldeles osannfärdiga.

samma tvifvel. Efter några så tillbragta år, trodde hon sig åter finna ett nytt manligt stöd för sin själ, ett nytt värdigt föremål för sin vänskap, sin tillgifvenhet. Det var en sedermera som ekonomisk skriftställare bekant herre vid namn Johan Fischerström, en visserligen aktningvärd och sedlig man, likväl alltför oerfaren att kunna som de äldre vännerna lugna och leda hennes häftiga känslor. År 1761 kom han till Stockholm, vid pass 23 år gammal och en varm älskare af skaldekonstens alster, och ej minst af fru Nordenflychts; dertill troligen ledd af den ädla anda, som i desamma uttalade sig. Han sökte och vann inträde i hennes umgängeskrets, och med den följd, att hans beundran för skaldeverken snart öfvergick till en lika varm beundran för skaldinnan. Deras gemensamma kärlek för vitterhet, deras gemensamma förtjusning öfver skaldekonstens sköna alster födde snart hos båda, såväl den 24 åriga beundraren som den 44 åriga skaldinnan, en ömsesidig förtjusning öfver hvarandras tänkesätt, egenskaper — och äfven personer; följden hos Fischerström af oerfarenhet, obetänksamhet och ungdomseld; hos fru Nordenflycht af hennes brusande blod och berusande inbillningskraft, hvilka icke ens den nu uppnådda medelåldern och de mångfaldiga lefnadserfarenheterna mäktat lugna. Hon såg nu i Fischerström, hvad hon fordom sett i Fabricius, en urbild af manlig fullkomlighet, och det äfven med hänsyn till andliga egenskaper och dygder. Denna företeelse, alstrade nu som då en alldeles gränslös beundran och kärlek. Med hela våldsamheten af sitt lynne öfverlemnade hon sig åt denna nya känsla, hvars beskaffenhet förskönades och beslöjades genom en verklig kärlek till hans andliga företräden och dygder. Dessa känslor uttalade sig ofta; t. ex. i hennes nedanstående till honom skrifna bref*). *Ni är född att godtgöra alla de olyckor, som drabbat herdinnan i norden. Ni har hittills varit föremål för min lika starka som oemotståndliga känsla; och nu är ni*

*) *Vetenskapsakademiens bibl. Bergianska saml. 18 s. 198.*

föremålet för hvarje min själs tanke. Jag älskar er, jag beundrar er, jag tillbeder er. Genom eder ömhet har min hydda blifvit för mig en himmel. Eder dygd, finkänslighet, styrka och likväl mildhet äro outtömliga föremål för mina betraktelser. Ni är dygdig, ni är stor; och jag tackar försynen, som åt slutet af min lif förbehållit den skönaste belöningen, då den gifvit mig eder, eder, eder!!!

Hon hade åt denne sin skyddling skaffat ett fördelaktigt arrende af Sjöo herresäte, beläget vid Mälaren och tillhörigt en grefve De la Gardie. Kort derefter säges läkaren hafva rådt henne sjelf att för helsans bättre yrdande bosätta sig på landet. Af grefvinnan Brahe hyrde hon då en liten bostad, benämnd Qvarnlöten och belägen nära Skokloster vid Mälaren och gent emot det på andra sidan liggande Sjöo. Här uppförde hon åt sig en liten boning, i både yttre och inre hänseende väl ordnad. Hon kallade den *Lugnet* och utmålade i sin inbillning den frid, den sällhet, hon der skulle smaka. Det var i visst fall ett motstycke till hennes boning och känslor 20 år förut i torpstugan på Lidingön. Se här de ord, med hvilka hon helsade sitt nu valda hem, och sitt nu motsedda lif:

Långt från den storm, som världen skakar,

I lugnet jag min hydda fäst.

Med glädjen, som mitt hjerta smakar,

Naturen fägnar der sin gäst.

Der skall den strid hos mig försvinna,

Att vara vis och icke nöjd;

Der skall med stilla själ jag hinna

Att le åt verdens gyckelfröjd.

Men hvad hon der icke fann, det var just lugnet. Sökte hon det verkligen? Var det väl i sådan afsigt, hon valde sin blifvande boning så nära Fischerström, och med utsigt till hans? Säkert är, att genom detta grannskap blef hennes lugn icke stadgadt, utan stördt; förstördt, i synnerhet då hon efter någon

tid tyckte sig märka, att hans tillgifvenhet minskades, hvilket väl ock var händelsen. Förhållandet, orsakerna äro ej till fullo bekanta. Måhända var Fischerströms känsla i grunden ingenting annat än beundran och tillgifvenhet för skaldinnans snille och tänkesätt, och att han fördenskull, när han märkte hennes känsla öfvergå till verklig kärlek, drog sig försigtigt tillbaka. Kanske ock, att äfven hans tillgifvenhet i början varit mer personlig*); men att den snart afkyldes genom hennes tilltagande år och aftagande behag, hennes ofta påkommande giktkrämpor, hennes alltid besynnerliga och oroliga lynne. En annan sägen är, att han förlofvat sig med ett yngre fruntimmer och uppriktigt meddelat fru Nordenflycht underrättelse härom. Slutligen tillkom en annan och afgörande omständighet. Grefve De la Gardie på Sjöo var gift med en fröken Taube, en syster till konung Fredriks ryktbara älskarinna. Denna grefvinna De la Gardie åtnjöt stort anseende, bland annat också för det ädla och kraftfulla sätt, hvarpå hon försvarat några för trolldom oskyldigt anklagade personer och bidragit till att hejda dylika den tidens vidskepligheter. Väl hade också hon uppnått sina 40 år, men var dock liksom systrarna ett älskvärdt fruntimmer, och fann måhända behag i att stundom samspråka med den bildade och liflige Fischerström. Dessa omständigheter och deraf föranledda sqvallerrykten väckte hos fru Nordenflycht oro, sorg och svartsjuka; alla tre enligt hennes lynne och i hennes eremitlif snart drifna till den vådliga ytterlighet, som vållade det sorgliga slutet. Ett sådant hade till följe af våldsamheten och motsägelserna i hennes känslor och åsichter alltid varit en möjlighet; — nu och genom sammanstötande tillfälligheter blef det en verklighet. Vid den nu påkomna pröfningen voro alla de förut stödjande vännerna Tideman, Fabricius och Klingenberg, redan

*) Gyllenborg säger, att Fischerström var förälskad i fru Nordenflycht; att han var galen, hon oförsigtig, *Uppsala Bibl.*, G. F. Gyllenborgs självbiografi.

borta — och de till stöd påräknade lärorna, naturreligionen och stoicismen, vacklade för våldsamt af hennes stormande lidelse. Så blef hon stående ensam, som ett rö, svigtande för vindkasterna af sina häftiga och vexlande känslor. I denna öfvergifvenhet, denna andliga natt trefvade hon ängsligt efter än den ena än den andra tröstegrunden. Än sökte hon inbilla sig, att tycket för Fischerström var blott vänskap; ehuru, sade hon, *denna känsla är i ett bröst sådant som mitt starkare och ömmare än hos andra menniskor*. Än uttalade hon tänkesätt, som tydligen voro beslättrade mer med kärlek än med vänskap; än utbröto hennes sorg och svartsjuka i ord, som ovedersägligen ådagalade både verkligheten och styrkan af hennes lidelse. *Hvad*, skref hon,

Hvad har jag sett? hvad gruflig plåga!

Hvad nya ämnen för mitt qual!

Hvad olja på min olyckslåga!

Hvad öde för mitt hjertas val!

De ögon, som af ömhet brunnit,

Som ha mitt lif, min död i sig,

Ha nyss af sorg och saknad runnit —

För hvem? ack för en ann än mig!

Åter höjde rättskänsla och stolthet sina röster. Hon ville ej, att Fischerström skulle af tacksamhet, af pligtkänsla eller af någon annan driffjeder än kärlek, kvarhållas vid hennes person.

Låt, skref hon,

Låt dock ej Damon! dygd och ära

Dig hålla kvar i något bann!

Jag svär vid dig och hjertats lära,

Att jag det aldrig tager an.

Förr må min sorg mitt lif förtära,

Än gå i tvungen vänskap in.

Du kan min sällhet icke göra,

Om jag ej högst kan göra din.

Under och genom dessa brytningar blef hennes själ våldsamt

och oupphörligen kastad fram och tillbaka och till slut bragt ur all jernvigt. Under eftervintern 1763 och i dylik sinnesstämning for hon en gång öfver till Sjöo, hvarest under samtal med grefvinnan De la Gardie harmen och svartsjukan utbröto med hela häftigheten af hennes lynne, hennes för tillfället tygelösa känslor. Grefvinnan bibehöll visserligen lugn och värdighet det yttre; men skall af uppträdet blifvit så skakad, att den häftiga sinnesrörelsen tros hafva bidragit till hennes snart derefter timade död. Fru Nordenflycht for hem till sin boning, det så kallade Lugnet; men med ständigt växande stormar i sitt hjerta. Under våren 1763 förvärrades kropps- och själstillståndet mer och mer. Om henne slutligen inträffade död och om orsakerna dertill finnas inga säkra underrättelser, men flere vexlande sägner. Den vanligaste är, att hon, hvilken man kallat *Den svenska Sappho*, sökte sluta sina dagar på samma sätt som den grekiska skaldinnan, och att hon störtat sig i böljorna, men blifvit med lifvet uppdragen; — eller ock, att hon i sådan afsigt sprungit oklädd till stranden, men blifvit hejdad och tillbakaförd; och att dessa försök, det ena eller det andra*), ådragit henne en förkylning och deraf följande bröstvattensot. En prestman, dock okallad, besökte henne under sjukdomen flere gånger. Vid besvarandet af hans meddelanden var hon dock ganska fåordig, men försäkrade sig *nöjd med att dö*. Nådemedlen ansåg hon ej heller nödvändiga för sin frälsning, utan hoppades också utan dem *på det högsta väsendets kärlek och barmhertighet*. Till hennes sjukbädd skyndade både Gyllenberg och Fischerström med råd och med vänskaps- och ömhets-betygelser. Men numera kunde ingenting gifva lif åt de domnande själskrafterna, ljus åt det mörknande sinnet, tröst åt det förtviflade hjertat; förtvifadt kanske

*) Berättelsen om dessa dränkingsförsök voro den tiden allmänt gängse. Gyllenberg har hvarken upptagit eller förnekat, utan förbigått dem med tystnad och blott i allmänhet klandrat de många *osanna rykten och försmädelser*, som blifvit mot skaldinnan utspridda.

ej minst vid tanken på den svaghet, hon visat, den skugga, som deraf skulle kastas öfver hennes minne. Hon låg för det mesta halfslumrande eller stum, utan att på de närvarandes frågor gifva något svar. Det var, som hon icke förnummit, icke velat förnimma eller besvara dem; icke ens tröstens, deltagandets ord. Hvarje sådant medförde en smärtsam påminnelse om, hvad hon häldst ville dölja för både sig sjelf och andra. Slutligen hördes från läpparna de brutna orden: *jag vill hvarken ihågkomma människor, eller blifva af människor ihågkommen*. Dessa voro, säger man, hennes sista ord. Hon afled den 28 Juni 1763.

Dödsfallet väckte stort uppseende. För den kärlek till sanning, renhet och dygd, som hos svenska folket lefde, hade fru Nordenflycht och hennes sånger varit på sin tid ett bland de ädlaste uttrycken; visserligen till form och språk ännu icke fullmoget; men så mycket mer till tankens renhet och allvar, värma och djup. Med sjelfkänslans glädje och stolthet hade ock svenska folket lyssnat till denna sång, såsom till en röst ur sitt eget hjerta, ett uttryck af sitt eget ädlare sjelfmedvetande. Denna stämman hade nu förstummats och alla känsligare sinnen erforo dervid en djup sorg; ej minst öfver det bedröfliga sättet. Egenheterna och den sista tidens svaghet glömdes eller ursäktades dock vid tanken på den myckna njutning, hennes dikter förskaffat konstens och känslans vänner; den ädla anda, de ingjutit. Många beundrare infunno sig ock vid begrafningen. Af Fischerström ordnad, firades den med mycken högtidlighet. I en då utdelad minnessång prisade Gyllenborg hennes egenskaper och förtjenster samt uttalade fäderneslandets och skaldekunstens förlust och de efterlevnades saknad. I det festligt smyckade likrummet sågos framför kistan ett lagerkransadt porträtt af den bortgångna skaldinnan, och utefter sidoväggarna bröstbilder af förut hädangångna stora skrifställare, hvilka liksom helsande skådade ned på den snillrika qvinna, de nu fingo mottaga i sin krets. En ljus sommarqväll, det var den 3 Juli, gick sorgetåget till Skoklosters gamla, minnesrika

kyrka, hvarest hennes stoft blef invigdt åt den sista hvilan, åt det verkliga lugnet.

Ja stoftet! men ryktet, minnet? Det ovanliga i uppträdandet och verksamheten väckte också efter hennes död ofta nog en undran, som ej alltid var beundran, och de sista uppträderna för-
 anledde alltjemnt uttryck af klander, medömkan eller åtlöje. Ännu fjorton år efter hennes död framkastade Kellgren i skaldestycket *Mina Löjen* begabbande ord om den *svenska Sappho*, och huru hon var mer *både ful och älskogskrank än den grekiska*, hvilka speord af då rådande tidsanda ofta och under bifall och löje upprepades. Men å andra sidan höjde sig ock deltagandets, tacksamhetens och rättvisans röster. Man tycker sig förnimma en inom allmänna tänkesättet fortgående tvist mellan de olika åsigtterna. *Hela hennes lefnad* anmärkte några, *var ju en den fullständigaste vederläggning af hennes lära om kvinnans själfständighet?* Ja, svarade andra, *men huru många snillen hafva ej likaledes och på ett vida mer stötande sätt genom sin lefnad vederlaggt sina läror.* — Några påpekade det dystra moln, i hvilket hennes lefnadssol nedgick, och som kastade förmörkande skuggor tillbaka öfver hennes lif och framåt öfver hennes minne. *Ja!* svarade andra, *men om hon själf aflidit några år förut, eller Klingenberg några år sednare, skulle troligen hennes lefnadssol nedgått i den herrligaste glans.* — Några klandrade bristen på religiositet. *Ja!* svarade andra: *men också hon var ett barn af sin tid; och de läror, hon i stället hyllade, hade i sig själfva flere ädla sidor och hade blifvit henne af ädla personligheter meddelade.* — Men, sade man, *den våldsamma, stormande häftigheten!* *Ja!* svarade andra, *men af hvilka svåra pröfningar, Tidemans, Fabricii och Klingeborgs död och Fischerströms köld hade ej det ytterst känsliga hjertat slag efter slag blifvit träffadt; — och den utomordentligt starka känslighet, som slutligen krossade också denna fantasiens martyr, — det var dock just den, som förut lifvad af ädlare tankar alstrat de sånger, som på sin tid tröstat många andra krossade hjertan,*

och hos tusentals läsare ingjutit sköna, varma och förädlade tankar.

Ur en dylik strid mellan olika omdömen gjorde sig dock slutligen bland ädlare sinnen deltagandets, rättvisans och tacksamhetens stämmor gällande. Kellgren sjelf ångrade och sökte försona sitt förra hån, och förklarade redan två år derefter, att *fru Nordenflychts lagerkrönta namn skulle blifva odödligt, så länge menniskor veta värdera det, som är högt och ädelt*. I likartade omdömen har ock B. E. Malmström och några sednare författare instämt. *Men*, hördes omigen några röster invända, *men svagheter, det sorgliga slutet!* Atterbom*) har låtit henne svara med Lidners ord:

*Älskande hjertan, kommande tider
Freden mitt minne och gråten min lott!*

16. Hafvets frid.

Mild och strålande, i morgonstunden,
Vattnets himlaburna drottning, hafvet,
Vaknar ur sin sömn, och jorden hvilat
I dess famn, af evig ungdom skön.
Morgonrodnans purpurslöja täcker
An dess fagra barm; ej vindens läppar
Våga nalkas tysta herrskarinnan,
Der hon håller nu sin morgonbön.

Men då svingar ur den gömda viken
Snöhvit svan och ropar: kan *du* bedja,
Du, som bär så skuldbetyngda minnen?
Förr'n i börens bad du ren dig två

*) Siare och Skalder.

Gälda åter allt hvad du har röfvat,
 Gif åt lifvet åter hvad du mördat; —
 Förr, du stolta, höfs dig ej att bedja,
 Och din bön ej himlens portar när.

Se, då mörknar hafvet, och ur djupet
 Dofva, tordönslika suckar bryta;
 Fridens skimmer från dess anlet flyktar,
 Vild förtviflan rasar i dess barm.
 Ve mig, ve! — det skallar genom rymden —
 Ingen bön kan mina brott försona;
 Jag vill gömma mig i midnattsmörker,
 Släcka ut i nya mord min harm.

I en blink då växa opp ur fjerran
 Svarta skyar; röda blixtar jaga
 Genom rymden; vildt orkanen vräker
 Böljorna mot skyn; omätlig graf
 Slukar allt som dväljs på vågens yta;
 Master brytas, gälla nödrop skalla. —
 Tvenne runda dygn ses hafvet rasa;
 Sist på tredje qvälln det domnar af.

Mättadt vilddjur likt, med dolska blickar.
 Nu det åter hvilar, smälter rofvet,
 Slickar blodet bort med fraggig tunga;
 Mattad dyning häfver knappt dess bröst...
 Sol går upp. Hur fridfullt hafvet strålar! —
 Tro ej hafvets frid, den är en villa;
 Frid det får ej, förr'n det återgifvit
 Sina rof vid domsbasunens röst.

Herman Sätherberg.

17 Sabbatsdagen.

Det är så lugnt i skogen och så stilla
På denna vårligt ljusa sabbatsdag.
Ej yxens hugg gör nu åt björken illa,
Ej foglar flykta för dess dofva slag.
Blott tempelklockan höres sakta tona,
Som ville jord och himmel hon försona.

Men fast ej vind sig rör jag hör dock susa
I trädets topp de glansbegjutna blad,
Jag insjöns blåa yta ser sig krusa,
Jag hör en hviskning gå i säfvens blad,
Och fastän mina läppar ej sig röra,
Mitt eget hjertas bön jag tror mig höra.

Hvad beder detta hjerta? — Jo, det beder
Att denna frid, som nu omsluter mig,
Att detta lugn, som strömmar till mig neder,
Ej må i verdens larm förlora sig!
Att sabbatsrösterna, i lugnet hörda,
Till hvarje menskobröst må blifva förda.

Wilhelmina Nordström.

18. Behöfliga utvägar för våra lärarinnor att sjelfva få lära.

I.

Det växande intresse för uppfostrans och undervisningens sak, hvilket visat sig under senare årtionden på alla områden och särskildt under senaste år genom tillfällena till offentligt tankeutbyte i dithörande frågor — detta växande intresse, hvars brännpunkt befinnes i hufvudstaden, har återfört våra tankar till en gammal älsklingsplan, den att kunna bereda någon utväg för våra lärarinnor att följa utvecklingen af dagens frågor på området för deras egen lifsuppgift, eller, m. a. o., att för kortare tider *upphöra att lära andra*, för att i stället — *lära sjelfva*.

Att sådana tillfällen till fortsatt utveckling skulle vara af en stor personlig betydelse för lärarinnorna sjelfva, och i väsendtlig mån bidraga att lifva och höja undervisningen för landets döttrar, det tro vi skulle vara obestridligt under alla förhållanden; men vigtigare än förr blir det i vår tid, då faran, särskildt för qvinnan, att efter genomgångna högre lärokurser tro sig vara en gång för alla *färdig*, till *omdöme* ej mindre än till *insigt*; är större än någonsin, och redan kan spåras i missriktningar, hvilka, alltid menliga för individen, kunna blifva i vida kretsar olycksbringande, om de intränga bland dem, som hafva den qvinliga ungdomens intellektuella utveckling om hand. Å andra sidan blir, för unga, hårdt arbetande lärarinnor, med obestucket kunskapsbegär och behof af framåtgående, (och vi känna mer än en sådan, särskildt i landsorten), omöjligheten af att tillfredsställa detta behof en tryckande börda, som tynger på arbetet och tär deras kraft. Och saken är så mycket vigtigare, som faran är störst just för de yppersta krafterna, för dem hvilka äro egnade att i rikaste mån kunna gagna, på det högsta, och vackraste sätt *lära*, det kommande slägtet, förutsatt blott att de *sjelfva fortfara att*

lära, och erkänna behovet deraf. Mycket vore att i detta ämne — ett af de i sanning viktigaste ämnena för dagen — säga, men vi måste för denna gång låta vara nog med det sagda och hålla oss till det närmaste ändamålet med dessa rader — *möjligheten att finna en utväg för våra lärarinnor att själfva lära.*

I större städer synes det vid flygtigt påseende vara ganska lätt att vinna detta önskningsmål. Lärarinnorna, skall man säga, äro upptagna endast halfva dagen — hvad hindrar dem att under den återstående tiden söka undervisning af de lärarekrafter, som äro att tillgå? Detta hindras dock för de allra flesta af lönens otillräcklighet och det dermed följande tvånget att använda alla lediga timmar till privatundervisning, hvarförutom de nödvändiga förberedelserna till följande dagens undervisning och det trötta hmarbetet med skrifböckers rättande, för lärarinnor i större skolor, upptaga mera tid än som utan fara för helsan kan egnas åt tankearbete.

Men dertill kommer, hvad mera begåfvade, från våra seminarier utgångna lärarinnor beträffar, att det är långt mindre lektioner eller direkt undervisning de behöfva, än tillfälle till själfutveckling under praktiska studier af öfverlägsna lärares sätt att undervisa, samt under afhörande af och deltagande i tankeutbyte mellan erfarna män och kvinnor rörande uppfostrans mål och medel, m. m. Men det första är helt enkelt en *omöjlighet* för *alla*, hvar de än må hafva sin verksamhet, det senare för *alla* dem, som icke äro bosatta i städer der sådana tankeutbyten förekomma.

Låt oss då se till, hvori dessa hinder ligga och huru de kunna i någon mån häfvas.

Hindret för skollärarinnor att lära af undervisningen i andra skolor, äfven då sådana finnas af yppersta beskaffenhet i samma stad, ligger deri att *alla* skolor hafva samma undervisningstid; att *alla*, eller i allt fall *de flesta* lärarinnor äro oafbrutet upptagna under hela den dagliga skoltiden; att de endast med

största svårighet kunde skaffa vikarier och att det dessutom i de flesta fall neppeligen skulle tillåtas dem att under någon tid låta sin befattning skötas af en vikarie. Med eller mot sin vilja blifva de således bundna — vid sin egen ofullkomlighet, ur stånd att lära af andras erfarenhet utanför den allra närmaste kretsen af sina egna medlärare och så upptagna af de dagliga, oundvikliga, men själ och kropp utmattande smådetaljerna af sin uppgift, att de löpa fara att förlora målet och de stora ledande — framåtdrifvande grundsatserna ur sigte.

Man skall invända att samma olägenhet vidlåder lärarebefattningarne i statens skolor. — Till någon del är detta sannt, och de menliga följderna torde icke heller vara svåra att uppleta. Men förhållandet är dock här långt mindre farligt för den personliga utvecklingen, enär lärarne i allmänhet uppnått en mogenare ålder samt inhemtat vidsträcktare erfarenhet och mångsidigare kunskaper än händelsen är med lärarinnan, då hon tillträder sin befattning, hvartill komma de samfälda öfverläggningarne i lärarekollegiet, hvarunder åtminstone den ömsesidiga erfarenheten af lärare inom samma skola tillgodogöres — en förmån som, efter hvad vi tro, endast ytterst sällan begagnas i flickskolan, utöfver hvad tillfälliga meddelanden lärarinnorna imellan kunna medföra. — Några andra utvägar till sjelfutveckling lära icke heller erbjudas lärarinnorna ens i de större skolorna i våra största, eller på undervisningstillfällen rikaste landsortstäder, och i sjelfva hufvudstaden torde neppeligen mer än två eller tre flickskolor erbjuda någon vägledning för lärarekrafterna medelst viktigare frågors upptagande i lärarekollegierna.*) — Följden blir den, att unga, från högre läroverk eller seminarier nyss utgångna lärarinnor lemnas att till det allra mesta på egen hand till-

*) Såsom upplysande i närliggande fall kunna vi meddela att vid statens enda högre läroverk för qvinnor, Kongl. Seminarum, *först i år*, sedan presidenten Bredberg tillträdte ordförandeskapet i styrelsen, lärarinnorna anmodats att till styrelsen meddela sina erfarenheter rörande undervisningen i de olika klasserna och deltaga i öfverläggningen om dess ordnande.

lämpa det undervisningssystem de der inhemtat, hvilket, ofta nog i sig sjelft alltför formalistiskt, helt naturligt i ovana, stundom föga begåfvade lärarinnors hand blir *blott* form. Och äfven i *bästa* fall, der personligheten är nog utvecklad för att i det formella systemet ingjuta ett sjelfständigt lif, måste undervisningssättet dock, under frånvaro af alla tillfällen till jemförelse eller inhemtande af andras erfarenhet, ensidigt utvecklas och löpa stor fara att förstelna till ett manér. Man känner nog det onda, men tänker ej på att förekomma det.

Vi tillägga blott ett enda exempel. I en af våra landsortstäder, med icke mindre än 3:ne stora, omsorgsfullt ordnade flickskolor med talrika lärarekrafter, samt mer än vanligt goda folkskolor, hade från en familj 3:ne systrar först erhållit sin egen undervisning och sedan ingått som lärarinnor i en skola, och i denna egenskap tillhört densamma i många år; men under hela denna tid hade de aldrig besökt någon enda af de andra skolorna, eller hört någon annan lärare undervisa, ej heller hade, i den skola de tillhörde, besök af lärare eller lärarinnor från de andra skolorna någonsin egt rum. — Alla lärare voro samtidigt upptagna af arbetet, och dessutom, tillades det, »skulle man i skolorna funnit besöken störande». Sjelfva den tanken, att man hade att lära af hvarandra, och borde erhålla tillfälle dertill, syntes för lärarekorpserna i dessa skolor, likasom i de flesta andra, vara främmande.

Att väcka denna tanke till lif hos våra lärarinnor och framkalla hos dem en varm öfvertygelse om nödvändigheten att gå framåt och söka *lära sjelfva* i samma mån som de vilja *lära andra*, har varit afsigten med dessa rader. Är detta i någon mån vunnet, skola vi närmare skärskåda möjligheten att häfva de hinder, som möta för att bereda lärarinnan tid och tillfälle härtill.

Hindren äro:

1:o. *Samtidigheten* af lästerminer och loftiderna i alla skolor.

- 2:o. Lärarinnornas ansträngande arbete och låga afföning.
 3:o. Svårigheten att finna vikarier och få tillstånd att begagna sådana, samt slutligen
 4:o. Svårigheten att i hufvudstaden, eller andra större städer, der lärarinnor ha tillfälle till studier af olika undervisningsmetoder, för kort tid finna goda och billiga hem.

Villigt erkännande betydelsen af dessa hinder tro vi dock att de ej äro omöjliga att med god vilja öfvervinna.

Till en början antaga vi att fritiden för en lärarinna under pågående termin ej borde omfatta mer än *högst 3 veckor*, och kanske af inga skolor kunde beredas för mer än *en* högst *två* lärarinnor årligen. Vidare antaga vi att den för alla gemensamma svårigheten att bekosta en resa borde kunna lösas genom att skolstyrelser och föräldrar bidroge till kostnaden, och sålunda genom en ringa uppoffring betingade eleverna en skickligare lärarinna. På grund af dessa förutsättningar skola vi nu se till hvad som från *skolans* sida kan göras för att underlätta saken.

Samtidigheten af lästerminer och loftider i alla skolor utgör ett af de svåraste hindren för det önskuingsmål vi här uppställt, och skulle vi derfor vilja hemställa om ej vid blifvande äraremöten, liksom inom skolkollegier och skolmöten, den frågan borde ventileras, huruvida ej en viss tidskilnad i terminafslutningar och loftiders utsträckning borde kunna vidtagas till fördel för lärarnes ömsesidiga lärande af hvarandra. Om en del skolor afslutades i Maj och började i Augusti — andra afslutades i Juni och började i Oktober; om vidare en del skolor gäfvé långt påsklof och kortare jul-lof, andra tvärtom eller, ännu bättre, om en del skolor afkortade sin lästid med några veckor och i stället lemnade lärjungarne hemuppgifter för somrarna, så vore redan mycket vunnet. Men det torde dröja länge innan man hinner enas om en dylik åtgärd, och fråga blir derfor hvad skolan under tiden kan göra för saken.

Vi föreslå henne härvid två utvägar:

1:o. Att bereda sig tillgång till vikarier, införlifvade med skolans ande och lärosätt;

2:o. Att ordna undervisningen så att lärarinnan under en kortare tid kunde helt och hållet umbäras.

Den första utvägen tro vi vara nödvändig så snart det gäller undervisningen af lärjungar under 13 eller 14 års ålder; den senare åter borde kunna användas i de fall då lärarinnans arbete företrädesvis är förlagdt till de högre klasserna.

För att finna vikarier att under kortare tid fullgöra en lärarinnas åliggande tro vi att de flesta större, väl organiserade skolor ej skulle behöfva gå längre än — till sig sjelfva; med andra ord, vi tro att de af sina egna utgångna elever kunna bilda sig den bästa stab af kunniga, med skolans ande förtrogna biträden. Må man t. ex. erbjuda en och annan af de bästa utgående eleverna för hvarje år, att under vissa lärarinnors ledning genomgå en fortsättningskurs, omfattande utom bestämda kunskapsämnen äfven de första grunderna i undervisningslära, öfning i rättelse af skrifböcker och räkneuppgifter, äfvensom ett antal proflektioner i lägre klasser, och man skulle ej blott för framtiden vinna tillgång till biträdande krafter, som möjliggjorde någon tids sjelfuppostrande studier för skolans lärarinnor, utan man skulle derjemte gifva uppslaget till ett nytt förhållande utöfver skoltidens slut mellan lärarinnorna och deras mera begåfvade lärjungar, som kunde bli af stor betydelse. Den unga flickan skulle med glädje känna sig kunna i någon liten mån gälda sin tacksamhets-skuld till en afhållen lärarinna, och denna åter skulle få anledning att fortfarande verka utvecklande och uppfostrande på den forna lärjunge, hvilken hon måste bereda att stundom fylla sin ansvarsfulla plats. — Oss synes denna tanke innebära så många goda följder, särskildt för de unga flickorna i mindre landsortstäder, hvilka ofta efter slutad skoltid sakna både tillfälle och sporre till fortsatt intellektuellt arbete, att den väl vore värd

att göras till föremål för en särskild uppsats, ehuru vi här blott i förbigående framhålla den såsom en utväg att bereda en önskad ledighet för lärarinnorna.

Efter att sålunda hafva påpekat ett sätt att bereda tillgång till lärarinnevikarier för de yngre klasserna, återstår att finna någon utväg att ersätta lärarinnan för äldre lärjungar från 14 år och derutöfver. Äfven här torde skolan kunna söka hjälpen hos sig sjelf, i det hon tillåte lärarinnan att för en kortare tid lemna lärjungarne uppgifter till hemarbete att kontrolleras vid hennes återkomst. Också här tro vi att man, jemte det närmaste syftet att vinna en tids ledighet för lärarinnan, skulle vinna ett annat, det att lärjungarne finge någon vana vid mera sjelfständigt arbete på eget ansvar.

Hvad vi här föreslagit gäller *skollärarinnor i städerna*. För *hemlärarinnor* synes oss med långt mindre svårighet någon ledighet kunna beredas, då det här beror på öfverenskommelse att bestämma tiden för längre lof m. m. och då för ett fåtal barn inom hemmet lätt kan beredas tillfälle till mera praktisk sysselsättning under lärarinnans frånvaro, för att ej tala om det biträde, som mångenstädes bör kunna påräknas af äldre syskon m. m.

Lärarinnor i folkskolor och slöjdskolor torde jemförelsevis lättast kunna göra sig lediga för studium af andra skolor, enär arbetstiderna i folkskolan äro helt olika i städerna och på landet, hvartill kommer att det icke lär vara ovanligt att stipendier för idkande af egna studier lemnas folkskolans lärarinnor af lands- ting och skolråd.

Af de hinder vi nämnt återstår då blott omöjligheten för resande lärarinnor att i Stockholm*) finna för kortare tid goda och billiga hem. Och vi tveka ej att anse detta hindret för det svåraste, emedan de öfriga kunna besegras med god vilja och förnuftiga anordningar, hvaremot det senare kan häfvas endast

*) I andra städer torde det lättare låta sig göra.

medelst penningens makt. Härtill fordras nämligen *upprättandet af ett tillfälligt lärarinnehem i hufvudstaden.*

Sådana lärarinnehem finnas i många af utlandets större städer såsom London, Edinburg, Berlin m. fl. De äro anlagda i stor skala och hafva hufvudsakligen tillkommit för att bereda en tillflykt för lärarinnor, som söka nya platser. Hos oss skulle vi till en början åtnöja oss med ett helt litet hem, afsedt för sådana lärarinnor, hvilka under några veckors fritid önska lära af andra skolor, deltaga i rådpläging och samspråk med andra lärare, afhöra offentliga tankeutbyten i uppfostringsfrågor m. m. Ett par rum med sängplatser för 4 à 5 personer, vore allt som behöfdes för att få saken i gång och pröfva dess lämplighet. Och det vore af ej ringa vigt om genom en sådan institution i liten skala dock omkring 50 à 60 lärarinnor årligen erhöle tillfälle till några veckors egna studier. I Stockholm finnas så många tillfällen att i särskilda, för damer afsedda, billiga spisningslokaler intaga sina måltider, att ett sådant lärarinnehem endast behöfde innebära en enkel men trefflig och trygg bostad, stäld under tillsyn af någon eller några ansedda, för saken intresserade personer. Att finna personer lämpliga och villiga att insamla nödiga medel, ordna det lilla hemmet, bestämma vilkoren m. m. samt åtaga sig tillsynen öfver det hela, häri ligger den egentliga svårigheten. Äro *personerna* eller *personen*, helst någon som sjelf är eller varit lärarinna, funnen, så går saken af sig sjelf, derom äro vi öfvertygade.

Utän att sjelfva kunna deltaga i planens *förverkligande* ha vi här framställt den till deras behjertande, hvilka äro bättre än vi i stånd så väl att bedöma, som att praktiskt verka för densamma.

Hafva vi med detta förslag, samt med de ord vi här yttrat om saken, lyckats väcka intresse derför och öfvertyga så väl skolstyrelser och föräldrar som hos lärarinnorna sjelfva om nödvändigheten af att bereda tillfälle för dem som skola lära vår

ungdom, att sjelfva lära och gå framåt i sin ädla och betydelsefulla uppgift, så hafva vi vunnit hvad vi åsyftat.

Red:n.

Personer, hvilka medelst råd och upplysningar, eller anvisning till personer villiga att verka för saken, vilja bidraga till frågans utredande, behagade vända sig skriftligen till fru S. Whitlock (adr. Brunkeberg 18, Stockholm), hvilken åtagit sig att besörja brev-vexling och mottaga meddelanden i ämnet.

19. Jacob Falke om Handarbetets vänner.

Ur Wiener Abendpost 13 Mars.

»Den svenska föreningen »Handarbetets vänner» och dess utställning i det österrikiska museet

af *Jacob Falke.*»

Ännu för få år sedan betraktade den bildade världen med nästan föraktfulla blickar alla alster af bondqvinnornas hemslöjd, deras väfnader, stickningar, sömnader och knyplingar. Brokigt, bondaktigt, smaklöst voro begrepp, som hardt nära ansågos synonyma. Hela vårt lif gick ju i grått och den grå färgtonen betraktades som den sublimaste af alla.

Nu har det emellertid blifvit annorlunda. Vi hafva bemödat oss att förbättra vår smak, att åter öppna öga och sinne för *färgen*, och dervid hemtat våra idéer ur andra källor än dem modet för dagen bjuder. På denna nya väg hafva vi — liksom i förbigående — äfven påträffat nyssnämnda arbeten af landtlig hemslöjd, och af en händelse hafva vi upptäckt, att dessa i sjelfva verket stå mycket nära det vi söka och eftersträfvat. Då dessa arbeten nu tilldrogo sig vår uppmärksamhet och vi när-

mare betraktade dem, funno vi dem icke blott förete en hänförende färgverkan och en outtömlig rikedom på ornamentala motiv, utan ock ett fortlevande af sådana konstens uråldriga och oförfalskade traditioner, hvilka kunna gifva den tänkande och forskande konstvännen nya idéer och goda råd. Betänker man vidare af hvilket etiskt värde detta arbete, såsom sysslande med det sköna och det nyttiga, måste blifva för folket sjelft, så gifvas väl manande och betydelsefulla skäl nog att rikta hela vår uppmärksamhet på detta hittills så föraktade ämne.

Men denna uppmärksamhet har tyvärr afslöjat ett ondt, det nämligen, att detta bond-arbete — detta nationella arbete eller hvad man skall kalla det — nästan öfverallt håller på att dö ut — ja, att det der, hvarest tyskt språk talas, redan hardt när är utdödt — nästan utslocknad. Det viker tillbaka för den nye tidsanden, som med ångans kraft intränger i aflägsna nejder, qväfver det individuella och dödar de gamla traditionerna; det blandar sig med moderna element, urartar genom anbringande af smaklösa färger och falska ornament, eller försvinner helt och hållet för det billiga maskin-arbetet. Qvinnan, som blifvit herre öfver sin tid och förlorat sina gamla sysselsättningar, egnar sig i stället åt arbetet på gator och jernvägar, i jorden med spade och skottkärra, ja hon har till och med blifvit en murarens handtlangare. — I sanning ett ädelt yrke för qvinnor!

Men detta ligger i tidens strömning. Han framskrider så oemotståndlig, att det tyckes vara fåfängt att söka hejda honom. Vi måste finna oss uti, att han rycker med sig mycket, hvarvid vårt hjerta fäst sig, mycket, som vi gerna skulle vilja rädda. Det blir svårt att fasthålla bondqvinnan vid hennes handarbete, då den moderne spekulationsanden, för hvilken ingen bygd är för aflägsse, ingen koja för ringa, rycker henne in på lifvet med sina varor, och inför sina produkter i hennes hem. Man måste beträda en annan väg än den att endast vidmakthålla det gamla goda, och hindra tidens vågor från att bortskölja detsamma. Man

måste göra det användbart, emedan det är godt, man måste in-
draga det i industriens tjänst och göra det inskränkta och sär-
skilda värde, arbetena hittills egt, till ett allmänt.

Vi hafva redan sagt, att i hemslöjdens nationella alster ligger
en outtömlig grundfond af goda och konstnärliga motiv, och att
dessa motiv stå mycket nära de grundidéer, på hvilka en tids-
enlig reform af smaken med framgång kan byggas. Hvad är
enklare än att införa dessa dekorativa element så oförfalskade
som möjligt i vår industri, för att med dem pryda våra hem —
och dertill lämpa de sig ju särdeles väl — att med dem syssel-
sätta våra damer, att höja dem från ett bondqvinnans arbete till
en sysselsättning för den bildade klassen? Till vår blygsel måste
vi erkänna, att det arbete, som utgår från landtfliekans grofva
händer, är bättre, ädlare, mer smakfullt än de arbetsamma bro-
derier, med hvilka vi se våra damer — de högst uppsatta
icke undantagna — (*vide kyrkobroderier*) — upptaga sin tid, men
det är dock verkligen så. Har hemslöjden på detta sätt vunnit
ära och anseende, så skola måhända dess första idkare ännu
ifrigare egna sig deråt, ja, och enligt all sannolikhet finna henne
mer lönande än deras primitiva medverkan vid gatuläggning och
husbyggnad. Denna väg är visserligen en omväg till bevarande
af det gamla och goda; men om vi icke allt för mycket misstaga
oss, skall han dock föra till målet — ett etiskt och moraliskt
resultat — på samma gång han tillfredsställer konstvännens
önsknningar.

Tanken att understödja och främja det nationella arbetet,
som författaren till denna uppsats förut uttalat isynnerhet på
grund af *svenska* studier, har ock först slagit rot i Sverige och
der framkallat en förening, som gjort till sin uppgift att höja
handarbetet i konstnärlig och nationel riktning. »*Handarbetets
vänner*» kallar sig med ett anspråkslöst namn denna förening,
hvilken några damer i Stockholm år 1874 stiftade. Nu räknar
hon medlemmar i hundratal och har satt sig i förbindelse med

de arbetande öfverallt i landet. Hennes sätt att gå tillväga visar, att hon eftersträfvat det angifna målet.

»Handarbete i konstnärlig och nationel riktning, d. v. s. alla de arbeten med nationel egendomlighet så väl i teknik som ornamentik, hvilka öfver allt i landet förfärdigas af qvinnor (och dessa arbeten äro många och olikartade i de särskilda landskapen), vare sig väfnader, sömnader eller knyplingar; allt detta gäller det att bevara, att göra användt och säljbart, att — om möjligt — komma det att bedrivas i större skala och slutligen att införa det i de bildade hemmen både som prydnad och sysselsättning.»

För detta ändamål har föreningen, — som en gång årligen sammankallar sina ledamöter, men hvars angelägenheter skötas af en styrelse — i Stockholm upprättat en ständig byrå, som utgör medelpunkten för dess verksamhet. Här samlas liksom på ett specialmuseum gamla, ännu talrikt förekommande eller nya brukbara mönster och modellarbeten och hållas tillgängliga för allmänheten. Byrån mottager beställningar och låter utföra dem genom sina egna väfverskor och sömmerskor eller i landsorten, hvars befolkning dymedelst får sysselsättning; något som är dubbelt glädjande, då man betänker nordens långa vinter och stugornas afskilda läge. Föreningen återupptar gamla arbetsmetoder, som redan äro förgättna eller nära att falla i glömska och söker använda dem för moderna behof. Skickliga väfverskor, sömmerskor och knyplerskor i landsorten uppsökas och uppmanas att för en tid bosätta sig i Stockholm för att der arbeta och ge undervisning i sin konst. Sålunda sker nästan bokstaffigt, hvad vi fordom till hälften på skämt yttrat, att man måste hemta lärarinnor till våra arbets- och broderiskolor från landsbygden. Hos oss har det hittills stannat vid mönstren. För att göra sina arbeten tillgängliga och förskaffa dem inflytande och erkännande har föreningen en permanent utställning af färdiga och påbörjade arbeten, tillverkade af dels hennes egna arbeterskor och dels landsorten, hvilka arbeten äro till salu. I landsorten hållas utställ-

ningar, och mönstersamlingar skickas som undervisningsmateriel från skola till skola; belöningar och pris utdelas för framstående arbeten; genom resor af styrelseledamöterna, hvilka åtnjuta fri resa på statens jernvägar,*) underhålles förbindelse öfverallt medelst personligt umgänge.

Man ser, att denna förening är på ett så utmärkt sätt organiserad att ett godt resultat svårigen torde kunna uteblifva. Huru vida ett sådant redan är vunnet eller gjort sig märkbart är omöjligt för en aflägsse stående att bedöma. Deremot har föreningen genom en samling af arbeten, som hon tillsänt österrikiska museet, der dessa nu äro utställda, satt oss i stånd att afgifva vårt utlåtande öfver denna sida af hennes verksamhet, nämligen öfver arbetena sjelfva, deras tekniska och konstnärliga värde.

Samlingen tyckes, så vidt vi kunna döma, vara till sin art ganska rikhaltig och omfatta produkter från så väl väfstolen som knypeldynan och sybågen, såsom gardiner och möbeltyg, mattor, borddukar och servietter, handdukar, kuddar och skyddsdukar, spetsar och mellanbårder samt väskor och brickor i egendomligt broderi.

Med få undantag — om hvilka vi strax skola tala — hvilat allt detta så väl i tekniskt afseende som hvad ornamenteringen angår, så i teckning som färg, på nationel grund och är till större delen utfördt af bondqvinnorna sjelfva, ehuru det fått en mera vidsträckt användbarhet och gjorts brukbart för bildade hem. Nämnda undantag bestå i användandet af icke folkliga utan historiska, hufvudsakligen forn-skandinaviska, ornament, nära beslägtade med vår romanska stil, hvilka samtidigt eller åtminstone snart efter densamma försvunno ur tiden. Vi tala nämligen om de arabeskartade, hopflätade drak- och örmslingor, som icke blott ha bibehållit sig på pergamenters manuskript-arabesker, utan ock

*) Denna för föreningens framgång så viktiga fördel har tyvärr i år icke beviljats henne.

i utskurna möbler, dörrar och dörrposter från skandinaviens forntid. En röd bordduksbård visar oss dem utförda i applikation — en vacker och väl lyckad tillämpning; men fråga blir dock om icke här litet arkeologiskt liebhäveri är med i spelet och om det sålunda kan lyckas att åter införa i vår smak och våra hem dessa ornament, som förefalla oss alldeles främmande och icke tidsenliga. Om man ock ej vill förneka att de inom landet kunna vara berättigade, torde de dock derutanför neppeligen kunna påräkna annat intresse än kuriositetens.

Helt annorlunda förhåller det sig med de folkliga arbetena, t. o. m. då dessa tagas i andra, moderna, ändamåls tjenst. De tilltala oss omedelbart, emedan deras afsigt endast är att, i det de förete ytterst enkla mönster, hufvudsakligen anslå genom den förtjusande färgsammanställning, som de eget nog hafva gemensam med de flesta österländska väfnader. Här mötas på ett märkligt sätt södern — ljusets och färgpraktens hem — och det dystra dimhöljda nordanlandet, der man skulle vänta sig allt annat än dylika hänförande färgrika effekter, och der man dock finner dem, fullt jemförliga med de österländska. — Kuddarnas och mattornas motiv påminna, ehuru de icke ha så bjerta färger, om sydslaviska arbeten från Donau — ja man kunde söka deras förebilder i Syrien; och i Siebenburgen, Bukowina och syd-Ryssland finna vi nära beslägtade arbeten med dessa linneväfnader, dukar, handdukar och servietter. Har någon förbindelse egt rum mellan dessa länder, så måste den förläggas till en aflägsen forntid. Men allt är af ett så enkelt och naturligt slag, att samma behöf, samma smak kunnat föra till samma dekorativa resultat.

De gardin- och möbeltyg af ylle och bomull, som förekomma i samlingen, äro till art och ornamentering efterbildningar af originalväfnader, med en helt annan bestämmelse. Så har ett rikt randigt möbeltyg med förherskande gul botten lånat sitt motiv från de randiga förkläden, som qvinnorna i Leksand (i Dalarna) begagna. Der har hvarje socken sitt särskilda mönster. En blå

och rödrandig linnegardin har till sin förebild ett täcke, som vid högtidliga tillfällen pryder bondstugans vägg, och åter en annan har sitt mönster från en vagnputa, som den skånske bonden använder vid högtider. Resultatet visar, att man i alla dessa fall funnit det rätta och att man slagit in på den väg, som allenast kan bibehålla och till godo göra dessa vackra och brukbara motiv.

Hvad åter de till en del oblekta linne-borddukar, med röda och blåa bårder och tjocka knutna fransar, beträffar, som i nutida hem företrädesvis användas till thebordet, så äro dessa så väl som handdukarne med kulörta bårder tagna direkt från stugorna i södra Sverige. Vi ha här åter ett exempel på hur färgen, trots de tyska damerna, hotar att inkräkta t. o. m. på det hittills af hvitt ensamt beherskade duktyget. Mönstren på dessa svenska bårder äro så passande som möjligt, ingen qvinna med färgsinne skall kunna undgå att finna behag i dem. Men hon måste ock ha mod att följa sin smak och detta sakna qvinnorna tyvärr lika ofta som männen sakna mod att följa sin åsigt.

Det som blifvit sagdt om dessa arbetens kolorit gäller, ehuru icke i lika hög grad, om alla. Deras färgverkan är ofta högst hänförande och vidt skild från den björthet, som obrutna färger, sammanställda »en masse», frambringa och som man vant sig att beteckna med ordet bondaktigt; tvärtom är, oaktadt all liflighet, den harmoni uppnådd, som eljest endast tiden brukar förläna föremålen. Detta beror icke på en slump. De färgtoner vi här se kan man icke få köpa. Föreningen har för att erhålla den ena eller andra skiftningen varit tvungen att låta enkom färga garnet. I de flesta fall har hon uppnått det önskade resultatet, men i några — så t. ex. det gula i en af mattorna — bryter den ena nyansen stundom harmonien.

Sådana obetydligheter kunna naturligtvis icke skada föreningen eller målet för hennes sträfvanden. Hela hennes sätt att gå tillväga synes oss så riktigt, så intelligent och hoppgifvande, att vi

måste göra oss den frågan, huruvida icke detsamma eller något liknande vore möjligt och nyttigt här i Österrike.

Svårligen dock detsamma. Visserligen fattas oss icke nationella konstalster af detta slag, men det mesta och bästa finnes dock på andra sidan Leitha; här förekomma blott enstaka fall som stannat qvar i föremål af slaviskt ursprung och väl äro beaktansvärda, men ingalunda af den betydelse att de kunna tjena som grundval för allmänna sträfvanden. Äfven är vår industriella betydelse större, våra idéer och planer mer omfattande, vi måste taga det stilfulla, det sköna, hvar vi finna det och icke förlora ur sigte vårt egentliga mål: fritt, sjelfständigt skapande af nya ornamentala motiv.

En förening sådan som den svenska »Handarbetets vänner» i national riktning skulle således blott inskränka våra sträfvanden. Men väl kunde vi behöfva en förening för att konstnärligt höja och förbättra handarbetet — en förening, som skrefve det allmänt stilfullt sköna på sin fana. Förr fanns en fruntimmersförening för handarbetets upplifvande, som årligen i den lilla expositions-paviljongen i Volks Garten företedde »a chamber of horrors», den gjorde sitt allra bästa. Man borde nu med strängare åsigtter och ehuru med skärpt omdöme förnya denna förening eller bilda en ny och mer omfattande. Det finnes så många qvinliga händer, som älska att syssla med det sköna, så många som behöfva arbete för att sälja, och som nu äro på alldeles oriktig väg. Föreningen borde klara deras omdöme, leda deras val, förhjelpa dem till bättre mönster och material samt efter en jurys utlåtande åtaga sig försäljningen af arbetena. Oss tyckes att en sådan förening borde kunna mycket bidraga till utbredande af en bättre smak och medföra behag i hemmet och välsignelse i familjen.

Så långt Jacob Falke. Betydelsen af en sådan mans gillande i fråga om konstindustriella sträfvanden behöfver ej påpekas och

föreningen skall säkert af hans ord känna sig styrkt och lifvad att framhärda i sitt lyckligt började arbete.

Vi böra dock påpeka att den österrikiske konstdomaren har vid sin i öfrigt så förträffliga framställning af föreningens syfte och verksamhet begått ett misstag, då han antar att hennes verksamhet är *bunden* vid det uteslutande nationela. Att så icke är, att äfven hon söker och uppstår »det stilfullt sköna» hvarhelst hon kan finna det, derom vittna de vackra arbeten i orientalisk stil, som utgå från hennes byrå äfvensom den uppsättning till ett arbetsrum som nyligen på bazaren för etnografiska museum tilldragit sig så allmän beundran, och hvars mönster, komponerad af fröken M. Rohtlieb, icke grundar sig på uteslutande nationella motiv utan tillhör en medeltidsstil gemensam för hela Europa.

20. Striden mellan Pedagogisk Tidskrift och Aftonbladet om flickors uppfostran.

Den i vårt förra häfte omnämnda artikeln i Pedagogisk Tidskrift har helsats af flera kraftiga gensagor i Aftonbladet samt dessutom af en andra upplaga af hr v. Kocks prisbelönta skrift.

Detta kunde måhända vara nog för att visa arten och verkan af en kritik sådan som hr Adn:s; men då ej alla våra läsare torde varit i tillfälle att i Aftonbladet följa striden, och då under densamma många märkliga yttranden och iakttagelser förekommit, egnade att belysa uppfostringsfrågan från olika sidor och framhålla de olika partiernas ställning till densamma, börja vi här meddela, i kort sammanfattning, det märkligaste af Aftonbladsartiklarnes innehåll. Den första uppsatsen (Aftonbladet N:o 61) betraktar Pedagogisk Tidskrifts uttalande mera i dess allmänna

betydelse såsom en öppen protest mot föräldrarnes rätt att taga till ordet i uppfostringsfrågor, än i dess betydelse af ett inlägg särskildt i frågan om flickors uppfostran. I en senare serie af uppsatser, tydligen af annan hand (Aftonbladet n:o 71—96) betraktas det deremot företrädesvis ur den senare synpunkten. Aftonbladet har sålunda gifvit sina läsare en mångsidig belysning af den märkliga striden och dermed utan tvifvel gagnat saken. Ur den första artikeln påpeka vi i förbigående belysningen af Adn:s granskningsmetod, de inkonsekvenser till hvilka den förledt honom, samt följderna af en sådan granskningsmetod tillämpad på de af honom förordade uppfostringsteorierna; hvaremot vi något utförligare vilja återgifva dessa uppfostringsteorier, för hvilka Pedagogisk tidskrift utan gensaga gjort sig till organ.

Tillvaron hos de flesta människor af vissa mera utpräglade naturanlag är, äfvensom herr von Kochs antagande att dessa anlag böra blifva i någon mån bestämmande för uppfostran, är enligt förf. i Pedagogisk tidskrift i hög grad tvifvelaktig, i ty att erfarenheten intygar att de allra flesta människor låta sin verksamhet i lifvet bestämmas, icke af anlagen utan af omständigheterna.

Men då sålunda *individernas* olika anlag, om sådana ens finnas till utanför det ringa fåtalet af utomordentliga snillen, böra af uppfostraren lemnas utan afseende, så böra *könens* olika naturanlag och egenskaper så mycket nogare beaktas. Sålunda bör man, säger Pedagogisk tidskrift, vid flickans uppfostran understödja och utbilda hennes köns naturliga egenskaper, särskildt med afseende på känslolifvets öfvervigt; — främsta målet för flickors uppfostran bör vara att bilda *goda husmödrar*, visserligen icke, såsom prisskriftens förf. menar, att bilda *ädla och dugliga människor*.

Skolans framgång beror endast af lärarens personlighet; att äfven lärjungarnes beskaffenhet, deras kunskapsbegär och den glädje de hafva af dess tillfredsställande m. m. kunna dervid,

såsom Herr v. Koch påstår, kraftigt medverka, finner Pedagogisk tidskrift lika löjligt som om man ville betona den glädje rekryten erfar af de militära handgreppens inlärande.

I fråga om skolans anordning anses undervisningen — att döma af det hån hvarmed Herr v. Kochs motsatta åsigt bemötes — böra vara strängt obligatorisk; flickskolan bör ej eftersträfvä någon systematiskt ordnad insigt i vetandets grunder eller några högre positiva resultat, utan i stället meddela en vidt omfattande allmänbildning, eller, såsom det heter, *bjuda flickan*, under en skoltid afslutad med det 17:de året, *det ideala af allt som förtjenar att vetas*.

Nödvändigheten att under *alla* förhållanden uppfostra flickan så att hon kan försörja sig sjelf betonas i Pedagogisk tidskrift på det kraftigaste, men på samma gång uttalas den satsen att fackskolor böra inrättas *endast* för dem som ej kunna öfverlemna åt *slumpen* om de *genom giftermål* kunna ernå en sorgfri ställning.

I Pedagogisk tidskrift påstås vidare att en olika riktning af studier och intellektuel utveckling skulle komma man och hustru att gå lifvet igenom vid hvarandras sida såsom två parallella linier hvilka aldrig kunna råkås; hvaremot en sådan total olikhet i utveckling som en uppfostran, byggd icke på grundvalen af det allmänt menskliga utan *på det för könen särskiljande* — det specifikt *manliga* och specifikt *qvinliga* i anlag och egenskaper — icke anses vara något hinder för hustrun att *jemte* sina första pligter som husmor kunna förstå och följa mannens (sjelfklart!) högre sträfvanden.

Slutligen förklarar Pedagogisk tidskrift i fråga om befogenhet att yttra sig i uppfostringsfrågor och deltaga i reformarbetet inom uppfostran och undervisningen, att dertill ovilkorligen fordras, utom en viss formel lärdomsapparat, »sådana åsikter, hvilka endast genom allvarliga studier och en väl inhöstad erfarenhet *som lärare* kunna vinnas», och utesluter dermed det stora flertalet af fäder och mödrar från rättigheten om ej att hysa så dock att

uttala några åsigter om hvad som af allt borde vara och är dem viktigast och kärast — deras barns uppfostran.

Efter att hafva belyst och till en del med hans egna vapen hafva bekämpat dessa den pedagogiske förf:ns åsigter slutar Af-tonbladets förf. med följande märkliga ord, i hvilka vi obetingadt instämma:

»Att *Pedagogisk tidskrift* gjort sig delaktig i och ansvarig för Adn:s åsigter, genom att utan reservation intaga hans uppsats i spetsen för sin nya årgång, har gifvit dessa åsigter en betydelse, som de eljest skulle sakna, och förlänat dem karakteren af ett indirekt, men därför icke mindre farligt angrepp från skolans målsmän mot hemmets.

»Mot detta angrepp ha vi härmed velat inlägga vår protest och på samma gång framhålla vigten af, att hemmens målsmän värna sin rätt att under aktningsfullt tillmötesgående från lärarens sida deltaga i arbetet på ett förbättradt uppfostringsväsen.

»Förr än föräldrar och lärare komma i godt förstånd med hvarandra, villigt lyssnande till och lärande af hvarandra; förr än, såsom den hånade prisskriftens förf. så vackert säger: »läraren blir familjens förtroliga vän», förr än han i umgänget med föräldrarne iakttager de gamles uppmaning: »*Doce ut discas!*» — förr blir icke heller någon enhet i ungdomens uppfostran; och — utan enhet i ungdomens uppfostran inga karakterer bland folket.»

Forts.

21. Ett besök i bazaren för etnografiska museum.

Hela Sverige känner och värderar det etnografiska museet och ärar den man, genom hvars outtröttliga omsorger och villiga uppoffringar det kommit till stånd, och det var därför naturligt att den i början af vintern från en mängd af hufvudstadens

damer utgångna uppmaningen att, för bildande af en byggnadsfond för museet, skänka gåfvor till försäljning å en blifvande bazar, skulle villigt efterkommas. Bazaren blef också utomordentligt rikligt försedd, och sedan den af konsterna händelser smakfullt anordnats, gick afsättningen så förträffligt att behållningen säkerligen kommer att uppgå till mer än dubbelt af hvad någon föregående bazar för välgörande ändamål inbringat. Redan innan den stora lottdragningen försiggått hafva nämligen mer än 50,000 kronor influtit.

Men tidningarna hafva så fullständigt redogjort för bazaren i dess helhet att vi här kunna inskränka oss till att blott uttala vår glädje öfver resultatet för att i stället, med förbigående af det helas anordning, sysselsätta oss endast med den lilla särskilda afdelning af bazaren, som fått namn af Handarbetets vänner, och som sådan torde ega särskildt intresse för tidskriftens läsare.

Till en början erinra vi då att benämningen på denna afdelning är oegentlig, så till vida som *föreningen*, hvilken sjelf ännu behöfver gåfvor och anslag för att kunna uppehållas, *naturligtvis ej som sådan* kunnat skänka några gåfvor till bazaren; men deremot är benämningen riktig så till vida, att den *tanke*, som låg till grund för anordningen af denna afdelning, utgått från föreningen, att allt arbete och alla bidrag till densamma, dels utförts, dels insamlats af medlemmar af föreningens styrelse, samt slutligen att föreningens »konstnärskommitté» och direktis ledt och öfvervakat arbetena.

Men hvilken var då den der omtalade »*tanke*»? frågar kanske någon läsare och egnar ett satiriskt småleende åt den förutsättning att någon synnerlig tankeverksamhet behöfver tagas i anspråk för att tillverka eller insamla ett antal handarbeten att försäljas på en bazar.

För dem som sett den nämnda afdelningen af bazaren behöfves intet försvar för denna förutsättning, men för dem af

våra läsare hvilka endast på afstånd hört talas om saken vilja vi här med några ord förklara och försvara densamma, detta så mycket hellre som det gäller, icke något tillfälligt med bazarens slut upphörande intresse, utan en sanning, hvilken, om än skenbart ringa och tillämplig blott på underordnade områden, dock är af ej ringa betydelse.

Det gäller nämligen huruvida *något* arbete, *någon* verksamhet, äfven om de bedrifvas »blott af qvinnor», få för att fylla sitt ändamål sakna en genomgående och bestämmande grundtanke; och särskildt om det slags arbete som sysslar med det sköna, och har till ändamål att smycka hemmet och göra det treffigt och beqvämt, kan undvara denna inre bestämmande och det hela sammanhållande kraft? Så har man länge antagit, utan att vidare tänka deröfver; men man gör det icke längre. Den föraktade och derfor tanklöst och utan insigt bedrifna hemslöjden har genom män sådana som en Semper, en Falke m. fl., adlats till konst, och i och med detsamma har man fått klart för sig att denna, liksom hvarje annan konstgren, har sina lagar och fordrar sitt särskilda studium. Utan att våga oss närmare in på detta område hänvisa vi blott till de nämnda förf:ne och särskildt till Falkes uppsatser i ämnet (se 16 o. 17 årg. af denna tidskrift) och återvända här till bazaren för att visa huru Handarbetets vänner der tillämpat den antydda regeln.

Vi bjuda då läsaren att med oss tråda in i förmaket till venster innanför börssalen och taga afdelningen i skärskådande. Först märka vi då en större väggdekoration i trä, utförd i vacker nordisk stil med trenne ingångar smyckade med ljusbärare, och drakornament, hvilka omsluta föreningens namnchiffer samt bära inskrifterna *Hemslöjdens förädling. Konstnärligt. Fosterländskt.* Från ingångarne tråda dig till mötes en intagande Blekingsflicka och en täck Varendstös och erbjuda sig att ledsaga dig, samt börja sitt värf med att omtala att den ståtliga väggdekorationen utförts af Ekmans snickeribolag, efter ritning af dess skicklige

arkitekt hr Lindskog, samt med storartad frikostighet öfverlemnats såsom *gåfva* till *Handarbetets vänner*. Derefter införes du i det högra af de 3:ne rum, väggdekorationen bildar, och finner der, jemte en mängd spridda saker af föreningens tillverkning såsom mattor, handdukar, dukar, servietter och andra föremål, äfven en mindre uppsättning till ett skrif- eller rökrum för en herre — bestående af ett par gardiner, en bordduk och två stolstücken, med ett rikt »opphemta»-broderi i blått på matt gul botten, utgörande tillsammans ett synnerligen vackert helt — enkelt, men stilfullt, såsom ändamålet kräfde. Först i mellanrummet kan du dock, ostörd af det »sammelsurium» som i allmänhet är oskiljaktigt från dylika försäljningar, göra dig förtrolig med den der omtalade »*tanken*». Vid inträdet fäster du dig kanske till en början icke vid något särskildt föremål, men du gripes af en oemotståndlig känsla af välbehag, du känner dig manad att stanna, att sitta ned och taga ditt arbete ur sykorgen eller en bok från bordet — du känner att du skulle kunna arbeta här i ro och med glädje, vare sig med handen eller med anden — och du önskar att det vore ditt alltsammans. Sedan undrar du kanske litet öfver detta intryck och börjar nagelfara hvarje särskildt föremål för att förklara hvari dess tjusningskraft ligger. De purpurröda klädesgardinerna med sina breda bårder i tvistsöm på blekgul botten — ja onekligen äro de vackra; och spetsgardinerna derinnanför, med sina ständigt vexlande, af maskinen oefterhärmliga mönster och sina veckningar af svagt rökfärgad linong — ja i sanning, de äro förtjusande! Kommer sedan den inbjudande soffan lugnt enfärgad, med sin skyddsduk af samma spets som gardinerna och sina vackra kuddar i brytande färger — de tvänne stolarne, pallarne och den stora ståtliga bordduken, allt lika med gardinerna, så taga också de sin gård af beundran; den lilla, i ek skurna kistabänken, med tvistbroderi, ämnad, säges det, att förvara husfruns förråd af tillklippt arbete, sykorgen med sitt ypperliga medeltidsbroderi, det lilla snidade träfatet för visit-

kort, albumet i praktfull lädermosaik, innehållande afbildningar af en villa från vestkusten i gammal norsk stil, Eddan i praktband, stämpladt med »Torsmärket», och försedd med en handskrifven tillegnan till den okände köparen — samt slutligen den praktfulla flossamattan som bäddar sig mjuk som mossor kring din fot — hvart och ett är i och för sig vackert och intagande — men uttaget ur det hela och betraktadt i och för sig skulle det icke ge dig detta intryck af onämbart välbehag — icke väcka denna känsla af att här vore dig godt att stanna — som det hela gör. Och häri ligger hela hemligheten: — ett *helt* besjäladt af en genomgående tanke, uttryck af en harmonisk anda — detta, icke färgen på det ena föremålet, eller mönstret på det andra, — är det som gör skönheten och ger det behagliga intrycket. Det lilla rummet är i sjelfva verket ett litet poem — i modernt realistisk anda förstås, men med ett doft af hempoesi öfver sig som oemotståndligt fångslar. Tänk dig en god och älskvärd husfru flitigt sysselsatt vid sydynan — hennes make vid sidan läsande högt i Eddan eller någon annan god bok från bokhyllan, eller sysselsatt kanske också han med någon hemslöjd eller ritning. Tänk dig vidare »en af dessa små», sysslade i lekvrån på den nedre afdelningen af mammans bokhylla eller beskäftigt hjälpende modren att framtaga ett nytt arbete ur kistabänken, ett mönster ur mönsterväskan, eller nedstoppa lappar och arbets-skräp i den för detta ändamål afsedda påsen — och du har poemet färdigt. Eller tänk dig om du vill en qvinna ställd ensam i lifvet, men omgifven af sådana sitt hjertas eller sin tankes barn, på hvilka Skriften häntyder då han talar om »den ensamma» — och du får ett icke mindre vackert och rent poem — ett sådant, som det endast beror af dig sjelf att dikta med hela sanningen af en skön verklighet. Klädet och spetsgardinerna göra det visserligen icke. Du kan välja de enklaste medel, det lättaste arbete, om du blott i det hela inlägger en riktig tanke, och gör den till uttryck af en harmonisk eller har-

moni sökande ande — så blir din bild, eller för att tala utan liknelse, *ditt hem* lika vackert och lika tilltalande.

Men vi få ej poetisera längre utan följa dig nu vidare till det tredje lilla rummet, uppfyllt af träsniderier af vackraste och mångfaldigaste slag, och hvilka så hastigt försvinna i köparnes fickor att vi måste skynda om vi skola hinna se något deraf. Der finnas solfjädrar, enklare och elegantare, pappersknifvar och andra föremål för skrifbordet, klockställare af den mest ändamålsenliga form, lådor, fat, fodral af alla upptänkliga former; men der finnas också större saker: album i ypperligt arbete, ölståncor som utgöra alla herrars beundran och slutligen en stor frukostbricka på fot, förträffligt utförd. Allt detta är af den skickliga fröken Gjöbel eller under hennes ledning utfördt efter mönster *uteslutande* hemtade från etnografiska museet och lämpade för de olika ändamålen.

Har du nu sett nog så frågar du kanske, hvilka som ha hedern af de vackra anordningarne, samt huru du och andra skola kunna få tillfälle att skaffa eder material, mönster m. m. att sjelfva utföra arbeten till dylika anordningar.

På den första frågan svara vi då att fru Hanna Winge som anordnat det hela jemte fröken Molly Rohtlieb som komponerat mönstren förtjena första hedersrummet, och vill du särskildt söka upphofvet till *idéen*, så finner du den i den lilla uppsatsen *Om brudgåfvor* i 1:sta häft. 19 årgången af Tidskrift för Hemmet. På den andra frågan svara vi med att hänvisa till Handarbetets vänner byrå, Brunkeberg 15, samt bifoga för bekvämlighetens skull å omslaget en prislista.

Slutligen tillägga vi att uppsättningen till arbetsrummet inköptes oskingrad för att användas just till brudgåfva; att förningen beslutat att, med höjande af årsafgiften från 3 till 5 kr., årligen genom utlottning sprida bland sina medlemmar ett antal af sina egna och andra till henne skänkta arbeten, och att vid innevarande års lottning i december månad kommer att ingå

såsom högsta vinst en mindre sådan uppsättning till ett arbetsrum, som på bazaren rönt så mycken beundran.

22. Från riksdagen.

— Anslaget till högre flickskolor har blifvit höjdt enligt Kongl. Maj:ts proposition till 40,000 kr., hvaremot en enskild motionärs förslag att höja det till 60,000 förkastats. Ehuru den större summan varit väl behöflig för ändamålet och ehuru vi äro öfvertygade att det ej skall dröja länge innan ett betydligare anslag kommer att af sakens vikt och rättvisans kraf oemotståndligen framtingas, torde det dock vara bättre att detta ej sker förr än några giltiga grundsatser för anslagets fördelning kunna blifva fastställda och kungjorda, hvilket möjligen ej låter sig göras förr än efter någon tids försök. Åtminstone synas några ledande grundsatser ej hafva gjort sig gällande vid fördelningen af det hittills varande lilla anslaget.

— Ett nytt lagförslag rörande gift qvinnas eganderätt, inlemnadt af Herr Svensén i andra kammaren, har efter en icke nämnvärd diskussion afslagits. Utöfver det program som föreningen för gift qvinnas eganderätt uppställt för sitt sträfvande, eller egendomsgemenskapens fullkomliga upphäfvande, innehöll motionärens förslag att hustrun skulle underhållas af mannen, samt att hon efter hans död skulle tillerkännas s. k. »enkerätt» omfattande en tredjedel af mannens egendom, utan att några motsvarande fördelar tillerkändes mannen.

Vi hafva mer än en gång uttalat vår åsigt i denna svårlösta fråga — en åsigt som öfverensstämmer med professor *Nordlings* vid juristmötet i Stockholm framställda förslag, men skiljer sig från föreningens sträfvande, hvilket vi endast då kunna dela, om

det bevisligen blir omöjligt att på annat sätt skydda arbetsklassens kvinnor och hem från det elände som hustruns maktlöshet i ekonomiskt afseende förorsakar äfven under nutidens förbättrade lagstiftning. Vi behöfva ej upprepa hvad vi i detta ämne redan flere gånger sagt, utan erinra blott att *vi önska bibehållandet af egendomsgemenskap i äktenskapet, men med full likställighet mellan makarne i egande- och förvaltningsrätt, hvar emot föreningen*, som sagdt, anser rättvisa kunna vinnas endast genom att *egendomsgemenskapen inför lagen upphör, och hvar och en tillerkännes rätt att ega och sköta sitt.*

Nu har emellertid den ofvannämnde motionären gått ännu längre och begärt vissa *företräden* för hustrun — ett i vår tanke olyckligt missgrepp, som torde komma mången att upprepa det gamla ordet: »Gud bevara oss för våra vänner!» Der man söker *likställighet*, blir ett *företräde* lika förnärmande som ett *underordnande*, och fullt ut så orättvist. Troligen har det också varit dessa motionärens yrkanden, som stält hela förslaget i skuggan och till och med gifvit reaktionen mod att resa hufvudet och höja det gamla utslitna, länge i skräpvrån undångömda banéret med den kända devisen: *Qvinnan är eller borde åtminstone vara en engel; en devis hvarunder inbegripes villigheten och skyldigheten att »utan vilkor» underkasta sig allt — äfven synd och orätt.*

Denna förment »ridderliga» åsigt, parad nu som alltid med hän och gyckel öfver dem af »englarne», hvilka hysa och våga uttala en annan åsigt om sin uppgift, har i en sydsvensk landsortstidning fått en värdig målsman, hvars språk och framställningssätt skildra honom sjelf långt klarare än saken. — Till en början emottagen af pressen med föraktets tystnad har artikeln dock sedermera blifvit af en insändare i Öresunds-Posten tillbörligen belyst, samt ytterligare af Aftonbladet vid en redogörelse för saken kommenterad.

Resultatet af denna granskning är först och främst att för-

fattaren framstår såsom ytterst inkonsequent, i det han efter att hafva skildrat qvinnan såsom ett högre väsende — den renare, idealare hälften i det äktenskapliga förbundet — den ädla, den högsinnade, som utan vilkor ger hela sitt lif åt den hon älskar m. m. — antar att denna engel skulle plötsligt förvandlas till den lumpnaste, egennyttigaste, mest hårdhertade Megära, så snart hon blefve i någon mån herre öfver sina egna handlingar. Vidare framgår af den belysning artikeln erhållit, att den orimliga och upprörande maktfullkomlighet som motionärens förslag möjligen under vissa högst osannolika förhållanden kunde tänkas tilldela den *ena* (enligt författaren *bättre*) parten i äktenskapet, till den andras förfång — denna samma orimliga och upprörande maktfullkomlighet vindicerar nuvarande äktenskapslag under *de flesta* förhållanden åt den *andra* (enligt författaren den *sämré*) parten. Med andra ord: den vrängbild författaren i starkaste färger skildrar kan blifva *verklighet* så snart man deri utbyter ordet »*hustrun*» mot »*mannen*» och tvärtom.

Att nu den tanken, att hvad som vore himmelskriande orätt å hustruns sida blir rätt å mannens, kan, för män af en viss karakter och en viss bildningsgrad, innebära en frestelse, det kan man fatta; och att samma slags män, allt under det de förklara qvinnan vara deras »samvete i frestelsen», utslunga mot henne smädelsens och hånets vapen, så snart hon försöker att i verkligheten fylla denna mission genom att söka höja och rena rättsbegreppen på områden der hon af ålder haft det mest berättigade inflytande — det är blott ett nytt prof på arten af den ridderlighet, af hvilken desse herrar så gerna berömma sig.

Men att detta slags chevalerie skulle, som den aktade in-sändaren i Öresunds-Posten påstår, utvisa en djupare kännedom om qvinnan och hvad som är mest egnadt att tjusa henne, är — likasom antagandet att den sydsvenska tidningen skulle ha den stora publiken på sin sida — i vår tanke ett stort misstag. — Det bör väl knappast för någon som tänkt öfver och någon

längre tid följt utvecklingen af qvinnans egen uppfattning af sin kallelse, som ock af allmänna meningens rörande hithörande frågor, i vår tid vara okänt, att framställningar sådana som den ifrågavarande, långt ifrån att tjusa eller ens fördragas, endast väcka leda och motvilja hos våra qvinnor; samt att de få män, som låta förleda sig att finna nöje i dylika framställningar, skola dela det öde som drabbar alla deltagare i ett dåligt skämt — det att vid bättre besinnande rodna öfver sig sjelfva och harnas öfver den som förledt dem att glömma sin egen värdighet.

Eller, för att gifva ett bevis för detta påstående, hvad annan slutsats skall man draga af det faktum, att, allt sedan den sorgligt beryktade signaturen Ernst Ludvigs oädla krig i »Svensk tidning» mot romanen Hertha och dess vörnadsvärda författarinna af en kraftig penna bekämpades och förqväfdes — alltså på 20 år ingen enda tidning af något anseende besudlat sina spalter med anfall af denna halt (undantagandes måhända ett par enstaka yttranden i en konservativ Stockholmstidning), ehuru flera bekämpat de åsikter, som ledt till större frihet för qvinnan; — hvad skall mån af detta faktum draga för slutsats, om ej den att tänkesätt och skrifsätt sådana som Ernst Ludvigs och hans sydsvenske själsfrändes icke längre hafva någon publik, lika litet som de hafva att påräkna något medhåll från qvinnans sida? Det är icke blott så, som insändaren i Öresundsposten riktigt förklarar, att »den råa styrkans tid är förbi»; äfven råhetens styrka har spelat ut sin rol, åtminstone på det område hvarom här är fråga. Vi hafva omsider hunnit så långt i sann odling och humanitet att en man som med råhetens styrka riktar smädelsens vapen mot värnlösa qvinnor aktas lika med den man, hvilken i vanlig mening slår en kvinna — och den mannens anseende, vare sig inför den stora publiken eller inom qvinnornas krets, torde icke vara afundsvärdt.

— Mycket mera vore att i denna sak tillägga; men det sagda torde vara nog för vårt ändamål, hvilket varit endast att på-

peka hvad vi anse felaktigt i motionärens lagförslag, samt att — med förbigående af allt som är ovärdigt den »större publikens» och den ädlare pressens uppmärksamhet — framhålla af den sydsvenska tidningens artikel endast de konsekvenser som den klar-
synte och fördomsfrie läsaren deraf drager — och antyda ovärdigheten och maktlösheten af ett stridssätt sådant som der begagnas.

23. En saga.

7 April 1877.

Det var en saga — jag den aldrig glömmet! —
Kring landet ljud, af smärta fylld och hån,
Om svensken som ej mer i bröstet gömmer
Ett hjerta för det land han stammar från:
»Om njutning», hette det »och vinst han drömmer,
Men somnar på sin post som Sveriges son,
Förgäter lifvets allvar, lifvets fara,
Och folkets vara eller icke vara.»

O tyst! Det kan ej vara sannt. En dvala
Har fallit öfver odalmannen blott.
Ännu ej veklig tid med känslor fala
Hans svenska hjertelag besmitta fått.
Han skall stå upp på nytt och handla, tala,
En villig kämpe för allt stort och godt,
Och på den kärlek, i hans hjerta brinner,
Sin son då fosterjorden åter finner.

Till dess, till dess, du nordens ädla qvinna,
På Sveas altar ensam offra må.
All härd, all sjelfvisshet låt der förbrinna,

Att så dess vreda norna sonas må.
 Dig, frie männers fria fostrarinna,
 Ej höfves det att sist i striden gå.
 Hvad mer, om den till lif, till död dig leder,
 Du värje som en mor de dinas heder.

Men bryts hans dvala ej af dina böner,
 Och fatta split och tvedrägt vapnen djerft,
 Och nöja de sig, Nordens balda söner,
 Att sakna ära blott de guld förvärfvt;
 Om våldets fana våra fjellar kröner
 Och slafvar trampa på den jord vi ärft,
 Då svep dig i ditt dok, och dö du höga!
 Ar hedern spild — då likar lifvet föga.

24. Runeberg.

Maj 1877.

Skönt är lifvet så som han det lefvat,
 Genomklingadt af harmoniskt välljud,
 Doftande af diktens fagra blomster,
 Fylldt af tankens bragder, snilletts idrott,
 Lysande af fläckfri äras strålglans.

Skönare dock är som han att älska,
 Ge sin tankes skatt, sin andes skördar,
 Ge sig sjelf så helt som han det gjorde;
 Spränga blott med slagen af sitt hjerta
 Gömda gnistan fram ur gråstenshällen,

Fostra vid sin barm det skenbart ringa,
 För att stort och äradt ge det åter
 Åt sig sjelft och menskligheten. Herrligt,
 Skönt i sanning måste detta vara!

Skönast dock att dö som han och sörjas
 Af det folk, man vid sitt hjerta ammat.

Samladt, folket stod i sorgegården,
 Unga, gamla, män och barn och qvinnor,
 Vän och ovän, *ett* här alla blefna;
 Gråtande af sorg, men ock af glädje,
 Vill det kyssa hvarje rad han skrifvit.
 Griften, öppnad, fylls af stora tankar,
 Forntids minnen, framtids hopp och löften,
 Allt hvad kärt, hvad högt och rent kan nämnas.
 Så i skötet utaf folkets kärlek,
 Som i fosterjorden, ljufligt bäddas
 Sångarfadern — der att evigt lefva.

Fjerran från, jag var dock med vid griften,
 Lade ned i den min enkla blomma,
 Stod se'n tyst men lyssnande och tänkte:
 »Mer än lefva, fann jag, var att älska,
 Mer än älska är att dö som denne.»

Esselde.

25. Mönster till gardinbård i Twistsöm.

■ mörkblått; ▨ purpur; ▨▨▨ mossgrönt; × ljusblått. Bottenfärgen hvitgul.

Sjunde och åttonde
 Ge mig lyckans katt, du andra världar,
 Ge mig ejens skett som har det gudar,
 Sprängs blott med siget af ditt hjerta
 Götiska galska från de grönstallan,